

Літаратура і Мастацтва

ВЫДАЕЦЦА
3 1932 г.

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕННІКАЎ БССР

№ 34 [2665]

Пятніца, 24 жніўня 1973 года

Цана 8 кап.

Фота Ул. КРУКА.

Сцэна са спектакля акадэмічнага тэатра імя Я. Купалы «У ноч зацменьня месяца», пастаўленага заслужаным дзеячом мастацтваў РСФСР Ціханам Кандрашовым.

Цётхна Руца — народная артыстка БССР Ганна Абуховіч («Птушкі нашай маладосці» ў рускім тэатры БССР імя М. Горкага).

Заслужаны артыст БССР Пётр Філіпаў (дзядзька Ваню) і артыст Валерыі Смірной (Таймураз Джакелі) у спектаклі «Не трывожся, мама!» (Гомель).

МІНІСТЭРСТВА культуры СССР і Саюз пісьменнікаў СССР падвялі вынікі фестывалю драматургіі і тэатральнага мастацтва народаў СССР. На працягу двух тэатральных сезонаў прафесіянальныя драматычныя калектывы краіны паставілі 300 п'ес драматургаў брацкіх рэспублік. Толькі ў рэпертуары беларускіх тэатраў іх сёння каля 80.

Дыплом I ступені прысуджаны Беларускаму дзяржаўнаму акадэмічнаму тэатру імя Янкі Купалы за спектакль па п'есе башкірскага пісьменніка Мустая Карыма «У ноч зацменьня месяца». Такой жа высокай ўзнагародай адзначана і праца рэжысёра пастаноўшчыка гэтага спектакля, заслужанага дзеяча мастацтваў РСФСР Ціхана Кандрашова.

Дыпламаў II ступені ўдастоены драматург Андрэй Макаёнак за п'есы «Трыбунал», «Зацуканы апостал» і «Таблетку пад язык», а таксама народная артыстка БССР Ганна Абуховіч за стварэнне вобраза цёткі Руцы ў спектаклі Дзяржаўнага рускага драматычнага тэатра БССР імя М. Горкага «Птушкі нашай маладосці» па п'есе маладзўскага драматурга Іона Друцэ.

Заахвочвальнымі дыпламамі ўзнагароджаны Гомельскі абласны драматычны тэатр за спектакль «Не трывожся, мама!» па п'есе Надара Думбадзе і акцёр Пётр Філіпаў — выканаўца ролі дзядзькі Ваню.

Дыпламантамі Усесаюзнага фестывалю сталі таксама беларускі рэспубліканскі тэатр юнага гледача, які паставіў спектакль «Я дагано лета» па драматычнай паэме Віалеты Пальчынскай і перакладчык п'есы Анатоль Вярцінскі.

БЕЛТА.

ЯНА, ВІДАЦЬ, прачынаецца раней усіх птушак — светлым паўзрэмкам, да ўсходу сонца. Шэрая, куртаценькая, як курачка, перапёлка ўсходзіла пад чубком травы ў ячменным зарасніку, порстка выпівае блішчастую кропельку і, прамыўшы горлецька, заводзіць завіўна-сцішаную песеньку: Жаць пара! Жаць пара!

Гэтая песенька ўпярхвае ў расчыненае вакно невялікага і зграбнага прыазёрнага дамка, снуе-блукіе на спальні, будзіць Івана Мікалаевіча: досі спаць, досі спаць. Чалавеку тады нейкі час мяржыцца то вясновае ранак з маленства, звонкі сонечны капеж, то расквіцаны перапёлкіныя дугі, то раздоллі светлыя жытоў... Нарэшце ён прачынаецца і з бласлаўнай усмешкай абводзіць позіркам вокны. Яны падсінены досвіткам, лшчэ мройныя але праз гэтую мройную сіню бачна, як сівее затуманены бераг возера, а ў другім акне — латочына саўгаснага аўса. Іван Мікалаевіч борзды надхопліваецца, адзецца і выходзіць у залю — прыліва будзіць сына Сяргея.

Неўзабаве яны выходзяць з ручнікам на азёрны бераг. Зябка наводзіць зрыжэлым ад загару плячыма, укленчваюць на драўляным памосціку і пачынаюць мыцца. Вада золькая, здаровая, і мужчыны, пляхачуцыся, ажно пакарэхваюць ад ле прахаладзі. Умыўшыся, расціраюць да цёплай чырвані грудзі плечы і нежк панова аглядаюць наваколліны свет.

— Жаць пара! Жаць пара! — дружна даносіцца з аўсянага поля.
— І сёння, тата, будзе на пагодзе, — усцешна кажа Сяргей, — пазагараем...

Яны ціха, каб нікога не разбудзіць, вяртаюцца ў хату, з'ядаюць па лусціне чорнага хлеба, шчодро запіваючы яго малаком — яно ж гэткае халаднаватае (пастаяла ў бітончыку на верандзе) і белае, як туман — і выходзіць на вуліцу-дарогу.

Іван Мікалаевіч Табалевіч — высокі, лапарукі і важкі мужчына — аж зямля стогне, як ідзе, а сын па плячю яму, але таксама ёмікі хлапчына, гоць: русабровы, січывокі, ласкавы — увесць у бацьку.

— А дзе мы сёння рабіцьмем? — аглядаючыся на клуб і думаючы нешта сваё, тым часам пытае ў бацькі Сяргея.

— Як дзе? Ля Будзёнава, Бытта не ведаеш... Па графіку працуем, За Селішчам яшчэ ж учора шпанічку змаляцілі.

Дрымотнай і калдобістай вулкай Іван Мікалаевіч выходзіць з Сяргеем да Лагойскай шашы. Леваруч над белалэглымі двухпавярховымі саўгаснымі дамамі выдзімаюцца купал воданапорнай вежы. За той вежай і зелянагорнай саўгаса, дзе звычайна збіраюцца таварышы Івана Мікалаевіча, члены яго ўборачнай групы-суполкі. Праваруч шырока адкрываюцца палі, пагорыстыя, светлыя ад іржышча і нязькатай ярыны, аблямаваныя на далягладзе сінечай пералескай. І ў лагчыне, нібы авечыя чародкі, шарэюць хаты. Селішча і Будзёнава. От туды за Будзёнава, на раздоллі — у семідзесят пяць гектараў — масіў ячменю сёння і паездзе механізаваная група Івана Мікалаевіча.

У палых паміж тым увачывадкі святлее, і от ужо маладой чырванню і папалатай разгараецца небасхіл, прахопліваецца і сослепу шымае на шашу нечакана цёплы ветрык-сваволя. Тым жа момантам палі нібы ўздыхаюць і пачынаюць духменіць такім крутым хлебным водарам, што ў Івана Мікалаевіча кружыцца галава.

...Яны заходзяць пад зеляніну прысадаў ля канторы і цікаўна аглядаюцца на гонку металёвую стойку, на якой пільмем струменіцца сцяг. У гонар каго сёння ўскінудлі яго? Хто ж гэта учора намалатіў больш за ўсіх збажыны? Сяргей, а за ім і бацька падыходзіць да стойкі, маўчком чытаюць паперку ў металёвай асадцы: «Сцяг падняты ў гонар экіпажа зернеўборачнага аргэрата — камбайнера Табалевіча І. М., памочніка камбайнера Табалевіча С. І., якія намалатілі 18 жніўня 18 тон зерня, і шафёра Абмётка А. А., які перавёз на ток 130 тон зерня за пяць дзён».

На ганку канторы перамаўляюцца і пакурваюць механізатары, і Іван Мікалаевіч, іх звеннявы, ніякавата чмыхае, праворна адыходзіцца ад флаштока: маўляў, што ж гэта я, цецхуся з сябе перад імі, нібы маладзён. Хай то ўжо Сяргей... Звеннявы нетаропка падыходзіць да ганку, рукаецца з таварышамі. З Мікалаем Змітровічам, Віктарам Пучком і Мікалаем Машком, з Іванам Жабко і Мікалаем Шрубам. Гэта камбайнеры ягонага звяна — яны, як і ён, толькі прый-

шлі. Пад яблыняй насупраць ганку шафёры і памочнікі камбайнераў, школьнікі-старшакласнікі. Тут уся суполка Івана Мікалаевіча, усе вясеннаццаць чалавек, калі длічыць яшчэ трох учотчыкаў і двух памочнікаў жнеяроў, якія яшчэ не прыйшлі. Такіх суголак у саўгасе яшчэ дзве: Пятра Ліхаўца ў Мар'яліве і Мікалая Саўрыцкага ў Навасёлках. Усе тры суполкі, вядома, — ударная, рашаючая сіла на сяголетнім жытве.

Іван Мікалаевіч паглядае на гадзіннік — набягае пад шэсць гадзін раніцы. Для іх, механізатару, гэта не дужа ранні час, калі ўлічыць, што гадзінна-паўтары трэба патраціць на агляд і адрэгуліроўку аргэратаў, разбіўку поля на зоны. Хутка павінен паявіцца дырэктар: ён заўжды паяўляецца над гэты час.

Міхась ВЫШЫНСКІ

ПЕСНЯ

ЖНІЎНАГА ПОЛЯ

Агромістым вогнішчам неспадзявана на шашы ўспыхвае сонца, і ўсё на падворку загараецца празрыстай чырванню: раса, вокны, твары людзей...

— Ах ты!... — у захалленні дзівіцца Сяргей. — Бытта факел нябеснай канцыляркі!

Усе жмурацца, прыціхаюць. За шыкетнікам сядзібы коратка фыркае матор, і на падворак ветрам залітае «газончык». З яго ўвішна выскокваюць Міхаіл Мікалаевіч Маісееў, дырэктар саўгаса, і парторг Пётр Пятровіч Мышко.

— Як настрой, таварышы? — падзяньдобрывіцца, пытае Міхаіл Мікалаевіч. — Нічога, бачу, нічога... От парадуйцеся са мной: учора вы 85 тон ячменю намалатілі — я толькі што з зернятоку, уведаў... Дзякуй, малайцы, — порсткі, хударлявы, сярэдняга росту чалавек з глыбокімі залысінамі ў кучарах, дырэктар у простай рубашцы і кашоце нежк адразу згубіўся сярод камбайнераў, як бы сам стаў радывым членам іх суполкі, механізатарам. — А Івану Мікалаевічу і яго Сяргею дык я аб'яўлю асаблівае дзякуй: лепш за ўсіх пастараліся — 18 тон зерня за дзень выдалі арлы-гвардзейцы!

— Добры быў колас, Міхаіл Мікалаевіч, дык і выдаў, — спакойна і проста адказвае звеннявы: ён не любіць пахвалы, тым больш у вочы.

— Не скромнічай, даражэнькі, ад душы папрацаваў. І сёння, думаю, не меншы дасі вымалат.

— Гледзячы які там ураджай, Міхаіл Мікалаевіч, якія сцяблы...

— Яшчэ лепшы, чым пры Селішчы, Іван Мікалаевіч, — загараецца нейкай бы даўняй радасцю дырэктар. — Колас у колас, бічасты, як вы кажаце, густы — не менш за 30 цэнтнераў з га ячменю возьмем — як пільдаць. Праўда, утравеў клін здарова... Ды што паробіш, надта ж ранні і дажджыстай была вясна гэтая, гнала зялле, самі ведаеце, што з прорвы, праполваць не ўпраўляліся...

— А як тэхніка, мужчыны? — уступае ў гутарку парторг, стройны русавалосы чалавек.

— Пакуль што нічога, Пётр Пятровіч, працуе, але ўсяго можна чакаць... Камень-тэйнкі і не тайнік яшчэ скрозь трапляецца.

— Дык як што якое — гайда ў майстарню да галоўнага інжынера. То добрага спору вам і плёну. Абедам паўдзеду да вас: артыстаў астрашыцкіх падвазу, ну і сякія-такія свежыя навіны, — і Пётр Пятровіч рупна кіруецца ў кантору.

— Што ж, паехалі, — падае каманду Іван Мікалаевіч і першым лезе ў кузаў машыны.

За грузавіком выкочваецца з падворку дырэктарскі «газончык». У дырэктара цвёрда завядзённа: штораніцы, як і ўвечары, пабываць на палых механізаваных груп, ведаць да драбнін ход жыўных спраў.

Пры Селішчы машыны спыняюцца. Іван Мікалаевіч і яго таварышы сядуць на камбайны, якія цяпер «начуюць» пад прыглядам вартуніка ў полі. Камбайнеры падымаюцца дарогай, што перасякае напал палетак, на граду, і з вышыні яе азіраюць

палывы разлог. Поле пагорыстае, супясчанае, але, праўду казаў дырэктар — ураджайнае. Ячменныя сцяблы гаматныя і рослыя, каласы аж перагінаюцца ад цяжару зярнят. Дзіва што: гэтулькі ўгнаенняў, асабліва мінеральных, упрудзіў пад збажыну саўгаса. Ды яны, як і палывая праца, акуляцца: ужо цяпер з кожнага гектара выходзіць на круг па 24 цэнтнеры збажыны. Такого ўраджая век не ведала гэтая зямля.

Людзі аглядаюцца, радуюцца. І трывожацца: тыдзень назад тут, як і па ўсіх гонях, тры дні бушаваў дажджысты вецер, і цяпер відно, якой бяды ён нарабіў. Скрозь па ўсяму разлогу нівы шарэюць шырачэнныя латочыны палегліцы — гледзячы на іх, здаецца, што буранны вецер той працігнуў па збажыне агромністыя валакушы з копамі саломы. Іван Мікалаевіч задумваецца, уступаваны ўглядаецца ўдалечыні: цяжка прыйдзецца тут ім, камбайнерам.

— Бяда гэтая не такая страшная, калі жаць з галавой, — адгадваючы думкі звеннявога, кажа яму і ўсім камбайнерам дырэктар. — Па-першае, як самі ведаеце, трэба жаць на невялікай хуткасці, бо іначай будзе бесперастанку забіваць вал шнэка, барабан травой, сцяблямі, будзе слабы вымалат. Тым больш цяпер,

калі ад расы адсырэла зерне — Міхаіл Мікалаевіч спыняецца, зноў ушківа і далёка — на колькі хвілін позірку — аглядае зрыжэлыя гоні і дастае бланкоцік і ручку. — вось так, — разгоністымі штрыхамі ён накідае на лістку граніцы нівы, дзеліць яе напал і стралкамі пазначае напрамак руху камбайнаў на кожнай дзелянцы.

Камбайнеры разыходзяцца па сваіх машынах...

Іван Мікалаевіч з Сяргеем пільна адрэгулёваюць жнярку, пасля правяраюць надзейнасць зернеўлоўніка, усіх рабочых вузлоў аргэрата: шнэкаў, цяг, рашот, камер нахільных транспарціраў. Так Табалевічы робяць заўсёды перад работай і пасля яе.

...Іван Мікалаевіч заводзіць камбайн і, учапіўшыся ў баранку, пакальхваючыся на выбойнах, уразаецца ім у ячменны зараснік. Кружыцца-сцуе матавіла з жалезнымі «пальцамі» і сцяблы, падцятыя ім і нажамі, шахаюць на палатно жняркі, а адтуль па транспарціру пльывуць у малатарню — яна аж шалее-заходзіцца ад напружання. У бункер са шнекавага элеватора пачынаюць цёпла цячы першыя хвалі зерня... Следам за камбайнам Івана Мікалаевіча плыве машына Мікалая Змітровіча, а за ёй — Мікалая Машкова. Па другі бок дарогі «агольвае» ніву Віктар Пучок з Іванам Жабко і Мікалаем Шрубам. Віктар Пучок там — вочы і вушы Івана Мікалаевіча. Гэта адзін з лепшых саўгасных механізатару, чалавек надзвычай дбайны, сціплы і сумленны. Дбайнасць і сумленнасць — гэта вышэй усяго цэніць у механізатары, як і ўвогуле ў чалавеку, камуніст Іван Мікалаевіч Табалевіч, бо яны — самы найлепшы кантралёр у любой справе, а тым больш хлеба-робекай.

...Шафёры падганяюць самазвалы, і збожжа спорным дажджом стае ў кузавы. Вочы Івана Мікалаевіча наліваюцца радасным святлом: ячмянёк і праўда ўмалотны, з аднаго круга як не бункер набіраецца — гэта больш за тону. Вось ужо ад камбайнаў на зерняток адыходзіць адзін самазвал, другі... — хлебны канвеер «камбайн» — зерняток — засека! зрушыўся, пайшоў у ход.

...Незаўважана тухне ў ячменных джунглях раса — сонца гарачэе, працуе ніву. У святле яго дождж зерня, шастанючы з рукава камбайна ў самазвал, залаціцца, іскрыцца. І Іван Мікалаевіч, гледзячы на яго, думае пра непарывную сувязь сонца, хлеба і чалавека. Светлая сіла сонца выганяе каласістае сцябло і замірае ў зярняці. З зерня яна перадаецца хлебу, а з яго чалавеку. Менавіта гэтая светлая сіла сонца знаходзіць у чалавеку свой жыццёвы сэнс.

Апоўдні на полі паяўляецца паходная кухня, і гуд камбайнаў заціхае. Выціраючы з разгарачаных твараў брудны пот, камбайнеры і іх памочнікі падыходзяць да бітонаў з вадой — смачна спаталюць смагу, мьпоцца. Тым часам саўгасная паварыха расстаўляе на століках талеркі з капустай, сляянскай каўбасой, кіслым.

Мужчыны сядуць і, як гэта вядзецца здавені, наразаюць хлеб. Гледзячы на іх, гэтак жа ашчадна кроць кулідкі Сяргей і яго сябры. Погым яны бяруць лыжкі і смачна, напоўніцу — аж насы ўпрысыдкі ходзяць — сёбраюць капусту. Хлебныя лусты не заўважаюць, як прападаюць. А на сталы хоць бы крошка ўпала...

«Цяпер ім хоць цвікі падмаж, падай, дык з'ядуць», — употай пасміхаецца Іван Мікалаевіч і думае, што людзі нашы спраку-веку шанавалі хлеб, як святыню. Але ніколі — нават у галодныя гады — яны не чарствелі ад скупасці. Бо былі ад прыроды добрымі той дабротой, якая ёсць у полі і ў хлебе. Міжволі яму прыгадаўся адзін далёкі дзень, калі маці, павытрасаўшы ўсе мякі і выскрабішы мучныя бочкі, выпікала адну несамавітую хлебную буханачку. Была зіма. Маці наліла яму з Веркай гарачых буракоў і толькі была намерылася кроць буханачку, як у сенках загнуракалі і ў хату зайшлі партызаны. Зайнелы, прамерзлыя, галодныя. Маці паставіла бульбу, разліла па місках астаткі буракоў і падеунула пад рукі партызанам тую несамавітую кулідку. Яны паелі буракоў з бульбай, а хлеб узлілі з сабой і, паўна, не для сябе. Паўна, для таварышаў, што асталіся ў марозным лесе.

— Нічога, дзеткі, выжывем, у нас жа бульба ёсць, а от ў іх нічога, — сучешыла пасля іх маці. — Будзе яшчэ ў нас хлеб, многа хлеба, толькі б уражваю нечысць хутчэй бы вымелі з нашае зямлі.

...Яны толькі-толькі ўпраўляюцца адабедаць, калі да іх пад'язджае крытая машына з парторгам і самадзейнымі артыстамі пасялковага клуба. Дзлэчаткі бяруцца пераадзьявацца, а Пётр Пятровіч умошчваецца за столік, кладзе перад сабой свежыя газеты і пачынае расказваць пра ход жытця, здачу збажыны ва ўсёй рэспубліцы, краіне, палітычныя навіны.

Тым часам да камбайнераў пад'язджае другая машына. Шафёр раскідвае барты, і дзлэчаткі-артысткі з баністам забіраюцца на платформу. Канцэрт невялікі: артысткі дараць камбайнерам тры светлыя песенькі, сярод якіх і вядомае «Перапёлка», два заліхвацкія танцы.

...На захадзе сонца пасля кароткага падмацунка-падвэрчка гон работы на полі замірае. Па ўсёй прасторы пошні цугам разбягаюцца пахнія копкі саломы, сляды камбайнаў і самазвалаў. Ля копак шустра снуюць, трасочучы, калёсныя трактары з валакушамі — падцягваюць салому да стагакідаў, сціртаў, дзе аж морсіцца ад людзей.

Камбайнеры зганяюць у лагчыну машыны, саскокваюць долу і шчасліва раскідваюцца ў копках. Распростывае на саломе натруджаныя рукі, спіну і Іван Мікалаевіч. Нейкі час углядаецца пад стагакіды і ціха дзівіцца, калі гэта народ успеў заклацці тут, на новым месцы, аж тры сцірты.

Падыходзяць учотчыкі, да канца падбіваюць бабкі і аб'яўляюць: камбайнерамі намалочана сёння 90 тон ячменю, з іх 17 тон прыпадае на звеннявога, і сёння, аказваецца ён — першы ўдарнік-працаўнік. Не, не дарма ягоны партэт красуецца на саўгаснай і раённай Дошчы гонару. Ад пачатку жытця ўжо 150 тон хлеба даў саўгасу...

— Ну от, завялі ўжо, — незадаволенна бурчыць Іван Мікалаевіч, падымаецца і адыходзіцца з сынам да камбайна, каб апошні раз за гэты дзень агледзець яго: заўтра яны перакачуюць на новы збожжавы ўчастак — пад гарадок.

□
Дамоў бацька і сын вяртаюцца паўз возера. Туман, нібы і не прападаў ўдзень, сівым хвойным дымком клубіцца над вадою. Засцілае ён і аўсяную ніву. Ад нівы, як і ад возера, цягне парнасю цёплага малака і сонца, духам хлебнай зямлі. З-пад Навасёлкаў далітае бадзёры гуд-гоман камбайнераў — да працы прыступіла другая змена механізатару.

— Жніце — час! Жніце — час! — пяюць у белым аўсе перапёлкі.

— Р-рупліва!.. Р-рупліва!.. — туюць перапёлкам драчы.

А Івану Мікалаевічу і Сяргею, дарэшты стомленым і быццам пацяжэлым ад стомы, птушкі, мройца, зычаць другое:

— Спаць пара! Спаць пара!
— Р-рупліва!.. Р-рупліва!..

Мірная песня мірных гоняў... З дня ў дзень яна славіль непарушную еднасць сонца, зямлі, хлеба — усяго жывога пад небам. Дык будзь жа ты неўміручай, песня, — бласлаўная песня жніўнага поля!

Саўгас «Новы шлях»
Мінскага раёна.

СКАЖАМ АДРАЗУ: не можа пахваліцца асаблівай увагай з боку крытыкі Рыгор Няхай. Праўда, яго прызванні творы для дзяцей і дарослых добра вядомы чытачу. Аднак паэтычныя кніжкі называюцца не кожны, бо апошні зборнік вершаў «Размова з восенню», выйшаў лютым 1961 года. Аўтар да жанру паэзіі звярнуўся на пачатку сваёй творчай біяграфіі. Першая ягоная кніжка ўбачыла свет у 1939 годзе. «На сонечных узгорках» — так называўся зборнік. Паэт працаваў п'янінамі, пісаў, бо не мог не пісаць, і была ў яго на то душэўная патрэба, жаданне выказаць свае думкі, падзяліцца з сучаснікамі тым, што ляжала на сэрцы, што непакоіла і хваліла. «Маё панаванне» (1950) і «Вялікі мой і ціхі акіяны» (1954) — чарговыя кнігі Няхай-паэта.

ДАВЕР

Выдавецтва «Мастацкая літаратура» выпусціла аднатомнік выбраных вершаў Р. Няхай — «Асеннія пракосы». Аўтар вынес на суд патрабавальнага чытача вершы, якія ствараліся на працягу трыццаці пяці гадоў.

Біяграфія паэта ўгадаецца ў ягоных творах. А гэтая біяграфія — няпростая, нялёгка, бо не цураўся Р. Няхай цяжкіх жыццёвых дарог. І суровы выпрабаванні не абмінулі яго. Служыў у арміі, ваяваў, партызаніў на Украіне, потым ужо з часцямі Савецкай Арміі прайшоў шлях ад Дняпра да Эльбы. І ўсе гэтыя доўгія гады не расгавяўся паэт з пяром. Пісаў на прывалах і ў перапынках паміж баямі. Пісаў проста, шыра.

Цяпер, калі перачытваеш аднатомнік, месцамі адчуваеш і некаторыя паўторы, і паўную пераемнасць у іншых паэтаў. Але ў адным нельга напярэць Р. Няхай — у няшчырасці. Як паэт, як чалавек, ён надзвычай адкрыты, і адкрытасць гэтая выліваецца ў працудны радкі, у якіх імат дабрны, душэўнай чысціні, у якіх непадобрае чалавечае пачуццё, што ідзе ад самога сэрца.

Піша Р. Няхай у так званай традыцыйнай манеры. У яго не сустранеш ні ўскладнёных параўнанняў, эпітэтаў; простыя рыфмы, але чытаеш пра ўжо даўно знаёмае, бачанае, адчутае і ўсё-такі атрымліваеш задавальненне. Адчуванне такое. быццам зноўку трапіў у блізка, знаёмы табе свет, дзе ўсё дарагое, і ў той жа час цягне да гэтай роднай прыстані, каб яшчэ і лшчэ раз адчуць гаючы бальзам таго, што ідзе ад самой прыроды. Магліва, у вершах пра бацькоўскі кут, пра мясціны, якія блізкія аўтару з маленства, Р. Няхай стварае светлыя паэтычныя малюнкi, якія ўспрымаюцца пластычна, выразна, і назаўсёды застаюцца ў памяці.

«Крыніца», «Вясновыя матывы», «На паланку лажыцца змрок», «Пасля дажджыка» — пісаліся ўсе гэтыя вершы некалькі дзесяткаў гадоў назад, але сёння яны радуюць. «Ускрый са лаўём над краінай мая песня пра нашу вясну», — гэтае жаданне паэта зразумела. Ды і хто з мастакоў не жадае, каб яго слова дайшло да чытача,

Р. Няхай. «Асеннія пракосы». Выбраныя вершы. Мінск. «Мастацкая літаратура», 1973.

абудзіла ў душы яго добрыя думкі, паклікала да новых здзяйсненняў. Імчэ ў даваенныя гады малады паэт імкнуўся пісаць проста, ненавязліва выказаць свае думкі.

Калі ноч прабіраецца ціха
Па халодных густых папалах,
Я тады, устрыжоны крыху,
Бачу хаты палатаны дах.

Гэта толькі першыя радкі з верша «Вясновыя матывы». І гэты твор, а таксама тыя, у якіх паэт расказвае пра побыт народа, справы людзей — жыццесцвярдзальныя, напоўненыя пачуццём замілавання ўсім блізкім і дарагім з маленства. Паэт умее заўважыць і адчуць характэрнае ва ўсім: ва ўчынках і дзеяннях людзей, у думках іх і пачуццях, у радасці, веселасці.

Верш «Вяселле» напісаны ў 1938 годзе, але адчуванне такое, што паэт зазіраў у сённяшняе вясенне, прыніўся і любуецца разам з вясцоўцамі бяшчымі:

Ах, чые там коні на дарозе?
Ах, чые там бомамі звінцы?
Людзі з хлебам-соллю на парозе —
Выйшлі маладую сустрацаць.

Гудзе вяселле, і ў гэтай гармоніі і суладдзі пераплятаюцца і характэрна наваколі, і людская радасць:

Па дарозе буйны вецер шастаў,
І касы вясёлкаю цяла,
Пыл клубіўся хмарнаю купчастай,
Білі бубны пад гармонь улад.

«Для такога часу мне не шкода самых лепшых песень зберагчы!» — так закічываў паэт гэты верш. Р. Няхай імат пісаў, радаваўся жыццю. Але нядоўгай была гэтая радасць. Надзеў паэт салдацкую гімнасцірку, і муза стала разам з ім у строй. Новыя матывы ў вершах, новыя думкі ў лірычнага героя: «растучы на шырокім полі заместа жытоў—бліндажы. Не, не класці нас ніколі тым, каму суджана жыць... мы жыццяў не шкадавалі за шчасце Радзімы сваёй!».

У вершах ваеннай пары асабліва адчувальны грамадзянскі матывы. Зрэшты, без гэтага не абыйсцяся кожнаму паэту, які піша пра цяжкія выпрабаванні. Але прываблівае не столькі сама тэматыка, колькі пазіцыя паэта, яго жаданне помсціць ворагу:

...Кроў і слёзы дзяцей і бацькоў
Нам нідзе не давалі спакою.
Гром гармаў, звод шыноў і падноў
Заціхаў у барах за ракою...
Па аколах, лагчынах сырых
Крок за крокам мы цвёрда ступалі.

Вершы аб пасляваенным жыцці асвятляюць увесь зборнік. Яны ўспрымаюцца своеасаблівымі лірычнымі гімнамі, які ідзе ад радаснага замілавання наваколле, працоўнымі буднямі людзей, якія выстаялі, перамаглі лютага ворага, а цяпер зноўку вярнуліся да бацькоўскіх сяліб.

«Скарга сяброў маленства», «Размова з восенню», «Рэспубліка Мая», «Рэпартаж з Нафтабуда» — гімні сённяшніму дню. Але найбольш поўна імклівы поступ жыцця адчуваецца ў «Лірычнай хроніцы» (так сам аўтар назваў верш) «Агні на мачтах». Аўтарская задума раскрываецца ў заключных радках: «Сталіцы роднай песню прысвячаю, што мне была калыска з маленства». Р. Няхай думкамі сваёго лірычнага героя перадае пачуцці беларускага народа, які з гонарам прайшоў праз усе выпрабаванні, захаваў свой гонар і нацыянальную годнасць.

Радуе ў вершах паэта жаданне ўслаўляць нашу сацыялістычную рэчаіснасць. І сёння, калі перачытваеш творы, якія ўвайшлі ў кнігу «Асеннія пракосы», увачавікі заўважаеш, што аўтар на-ранейшаму ў творчай дарозе.

Ірап ВІШНЕЎСКІ.

У КРАІНЕ БЛАКІТНАГА СОНЦА

ДЗЕЦІ любяць казкі. Свет дзівосны і чароўны ў сваёй непаўторнасці заўсёды вабіць іх да сябе. І кожная новая сустрэча з казкай—гэта адкрыццё нейкага цуда, сустрэча з героямі добрымі і смелымі, дужымі і ваявымі. Праўда, гаворыцца ў казках і пра зло, але яно заўсёды церпіць паражэнне, таму што Праўда, Светло, Дабро перамагаюць яго. А цуды застаюцца, як і той свет, які даў ім жыццё. Шмат цудаў... Напрыклад, «в Стране Голубого Солнца» іх было столькі, што яны тесніліся там, як маковыя зёрнышкі в маковке... Кто хотел, тот мог их даже руками потрогать, а кто не хотел — того чудеса сами находили...»

Гэтую незвычайную краіну для дзяцей адкрыў Іван Бурсаў, аўтар займальнай апавесці-казкі, якая так і называецца — «Краіна Блакітнага Сонца». Жылі ў ёй Осцік Азія, які марыў стаць лётчыкам, Яшка Самавар, у якога было найвялікшае жаданне: пашыць не толькі сабе, але і ўсім людзям прыгожыя боты. А яшчэ Ташка Фокусніца і самы маленькі жыхар дзівоснай краіны—Цёпка-Кнопка. Ён пакуў што не ведаў, кім вырасце, і

І. Бурсаў. «Краіна Блакітнага Сонца». На рускай мове. Для дзяцей малодшага школьнага ўзросту. Мінск. «Мастацкая літаратура», 1973.

падабаліся яму аднолькава ўсе прафесіі. Краіна гэтая была вясёлай і зусім блакітнай. Блакітнае сонца, вада і вочы ў людзей.

Казка, дзівосны свет яе жыве на кожнай старонцы гэтай кнігі. І Бурсаў умела карыстаецца магчымасцямі жанру. Гіпербалізацыя, незвычайнасць падзей, тонкі лірызм—усё гэта, вядома, захапляе дзяцей. Аднак за казачнасцю, незвычайнасцю сюжэтных хадзоў не губляюцца, не расплываюцца і характары герояў. Письменник паглыбляецца ў думкі герояў, прыадкрывае іх унутраны свет.

У апавесці-казцы ёсць самае галоўнае, што павінна перш за ўсё вызначыць кожны дзіцячы твор — любоў да юнага чытача, да тых хлопчыкаў і дзяўчынак, якія будуць чытаць кнігу. Любоў да дзіцяці—гэта ўжо сам па сабе талент. І з гэтым нельга не пагадзіцца, гэтаксама як нельга напісаць цікавы твор, калі не жыць інтарсамі тых, пра каго піша. У І. Бурсава было творчае жаданне паказаць ва ўсёй шматфарбнасці і развіцці дзівосны свет герояў. І гэты яму ўдаецца.

Займальнасць сюжэту ніколькі не перагружае дзеянне. Казка наступова ўсё больш набліжаецца да апавесці. Рысы новага жанру дазваляюць узмацніць у творы грамадзянскае гучанне. Аўтар

расказвае аб тым, як юныя героі ідуць на вайну, каб абараніць сваю цудоўную краіну, бо ніхто палі ворагі, якія хочуць «пафарбаваць у чорны колер блакітнае сонца», пазбавіць краіну ўсіх яе цудаў.

Загінулі Осцік Азія, Ташка Фокусніца, якая таксама стала салдатам. Толькі Яшка Самавар застаўся ў жывых. Праўда, заканчэнне твора не характэрна для казкі, таму што хоць перамагае Дабро, але героі загінулі. І усё яно лагічна апраўдае. Апраўдана тым, што письменнік у расказанай гісторыі набліжаецца да апавесці, і фінал у такім выпадку праўдзівы.

Мастачка Н. Шчасная зрабіла да кніжкі цікавыя малюнкi, вось чаму яна атрымалася прыгожай, і яе з задавальненнем прачытае юны чытач. Хацелася б абысціся ў гэтай невялікай нататцы без традыцыйнага заканчэння: «аднак аўтар месцімі...». Але сапраўды, у кнізе ёсць і творчыя пралікі. І Бурсаў часам піша залішне прыгожа. Мы разумеем аўтара, што свет ягонага твора казачны, дзіўны, што тут шмат цудаў. Але навошта ў казцы «цуды» моўнага характару, навошта для дзяцей падобная «звышфантазія»: «Они (людзі. —Ул. С.) начинали распрятать сны, на которых всю ночь напролёт раскатывали по дальним и ближним странам. Скрипели калитки и ворота, и сны, позванивая уздечками, разбредались во все стороны отходить и пастись после ночной работы». Думаецца, было б куды лепей, калі б І. Бурсаў скараціў падобныя месцы. Ад гэтага яго твор толькі б выйграў.

Ул. САЛАМАХА,
студэнт БДУ
ім. У. І. Леніна.

Вонкліні новых кніг, якія выйшлі ў выдавецтве «Мастацкая літаратура»: Леанід Прокша «Незвычайныя прыгоды хлопчыка Буввінкі» (мастак А. Лось), апавесці Уладзіміра Шахаўца (пераклад Б. Бур'яна, В. Тараса, І. Клімашэўскай, мастак У. Пашчасцеў).

КОЖНЫ, хто любіць і цікавіцца музыкой, прафесіянал або амаатар, са зразумелай радасцю сустраў першы том музычнай энцыклапедыі. Усяго іх будзе пяць. Грунтоўная і шырокая па далаглядна праца — плён супрацоўніцтва двух выдавецтваў: «Советская энциклопедия» і «Советский композитор» (галоўны рэдактар Ю. Келдыш).

Спымім увагу, на тым, як адлюстраваны ў першым томе пытанні беларускай музычнай культуры. Дарэчы, асноўныя прычыны пабудовы разгорнутых артыкулаў і сціслых даведак адзіны для матэрыялаў усіх раздзелаў гэтага выдання.

Значнае месца адведзена ў энцыклапедыі савецкай музыцы, музыкальнай культуры народаў нашай шмат-

Музыкальная энциклопедия. Том I. Ад «А» да «Гонг». Масква, 1973.

АД «А» ДА «ГОНГ»

нацыянальнай дзяржавы. Артыкулы лаканічныя, змястоўныя, выразныя па думцы. Большасць з іх публікуецца за подпісамі, і чытачы ведаюць, што, напрыклад, В. Зарубін пісаў артыкулы аб вакалістах, Я. Рацэр—аб дырыжорах, М. Вялік — аб ленинградскіх кампазітарах... У першым томе «Музыкальной энциклопедии» многа матэрыялаў аб беларускай музыцы. Артыкулы напісаны І. Нісневічам; яны вызначаюцца багаццем фактычнага матэрыялу, яснасцю фармуліровак. Ён безумоўна, знаўца прадмета. І ўсё ж хочацца пажадаць, каб кола аўтараў, якія пішучы пра беларускую музыку, было ў гэтым выданні пашырана. Сярод музыказнаўцаў рэспублікі ідзе працэс спе-

цыялізацыі, і для асвятлення розных навуковых праблем карысна будзе скарыстаць разнастайныя сілы. Дарэчы, іх мяжой не павінна быць толькі беларуская тэматыка. Думаецца, што А. Ладыгіна, Л. Мухарынская, Б. Смольскі, Т. Шчарбакова, Н. Юдзеніч, Т. Дубкова і іх калегі, не названыя тут, могуць з поспехам выступаць і па іншых тэмах.

Важнейшы артыкул першага тома — «Беларуская музыка». У ім дадзены па неабходнасці кароткі, але даволі поўны і ўсеабдымны агляд народнай і прафесійнай беларускай музыкі ад XIV стагоддзя да нашых дзён, ахарактарызаваны асноўныя жанры, названы імёны многіх кампазітараў, выканаўцаў, музыказнаўцаў,

упамянуты найбольш значныя творы. У артыкуле «Беларускі тэатр оперы і балета» надрабязна асветлены факты, звязаныя з пастаноўкай беларускіх нацыянальных опер і балетаў.

Адносна абодвух гэтых артыкулаў варта зрабіць шэраг прыватных заўваг. Характарызуючы беларускую народную песню, аўтар адзначае і такую рысу: для яе «наиболее характерны четные размеры» (калонка 386). У якасці доказу даецца нотны прыклад песні «Ты, чырвоная каліна» з няцотным трохчвэртавым памерам. Ці не лепш было б выбраць і прыклад-ілюстрацыю менавіта з цотным памерам, калі ён «найбольш характэрны»? Незразумела, чаму сярод

выканаўчых калектываў не названы цяперашні Дзяржаўны тэатр музычнай камедыі БССР. Не ўпамінаецца гэты тэатр і ў артыкуле пра Я. Глебава, калі размова ідзе пра яго аперэту «Прытча аб нашчадках, або Рэпартаж з пекла», пастаўленую тэатрам у 1971 годзе.

Шкада, што ні пад фота будынка Дзяржаўнага акадэмічнага Вялікага тэатра оперы і балета БССР, ні ў тэкце артыкула няма прозвішча аўтара архітэктурнага праекта І. Лангбарда. А гэта ж зроблена ў шэрагу артыкулаў аб будынках іншых оперных тэатраў.

У пераліку нацыянальных опер, пастаўленых за апошнія гады, названа і «Дзяўчына з Палесея» Я. Цікоцкага (1953, 3-я рэдакцыя оперы «Алеся»). На маю думку, лепш было б спаслацца на пастаноўку 1967 года, калі оперы была вернута першапачаткова назва

З ЛЮБОЎЮ ДА ЗЕМЛЯКОЎ

ДАНІІЛІВАМУ чалавечу, дзе ён ні апынуўся, сутракаюцца цікавыя людзі, дзівосныя малюнкi і з'явы, у яго заўсёды вялікі запас назіранняў, уражанняў, успамінаў. Калі гэтай асобай з'яўляецца пісьменнік, то, безумоўна, з-над яго пра выходзяць значныя творы. Яраслаў Пархута, як прэзакт, назіральны па-свойму.

Аўтара хвалююць чалавечыя радасці, непакояць няўдачы. Піша ён пра жыццё сваіх землякоў на Палессі, побыт і характары якіх вывучаў не па кнігах. Пісьменнік доўгі час працаваў у раённым друку і яму яямала даводзілася хадзіць і ездзіць ад вёскі да вёскі, сустракацца і гутарыць з рабочымі, калгаснікамі, са старымі і моладдзю. Самае адметнае, што засталася ад гэтых сустрэч, знайшло сваё адлюстраванне ў творах.

Нельга не пагадзіцца з П. Дзюбайлам, які ў кнізе «Праблемы стылю ў сучаснай беларускай прозе» слухна заўважае, што ў апошні час лірычная апавесць у нашай літаратуры сустракаецца ўсё часцей. Але ці можна назваць апавесцямі некаторыя творы Я. Пархуты? Думаецца, не. Творы яго, магчыма, сфраўды ў нейкай меры лірызаваныя, але лірычнае ў

Я. Пархута, «Ты пайшла ў сонца», Лірычная апавесць і наведы. Мінск, «Мастацкая літаратура», 1973.

іх пераплітаецца з трагічным. Людскія лёсы таксама ненадобныя. Гэтак жа можна сказаць, што творы гэтыя — драматычныя, аднак у іх ёсць і сатыра, і гумар. Адзін з іх — «Ты пайшла ў сонца» — у кнізе называецца лірычнай апавесцю. Што датычыцца лірыкі, то сфраўды, тут яна адчувальна.

Пазнаёмімся з творам бліжэй. «Па-рознаму людзі збіраюцца ў дарогу. Адны бяруць з сабой усё, што навідавоку — і патрэбнае, і непатрэбнае. Другія — толькі тое, што ім павінна аблегчыць далёкі шлях. Трэція — не бяруць нічога...»

А я, выпраўляючыся ў вандровку, чамусьці заўсёды бяру і прыкрую горыч, і светлую радасць, і непрыглушаныя гадамі трывогі ўжо далёкага і такога яшчэ блізкага юнацтва, і нікому не скарджуся, што ноша мая нялёгкая».

Таі пачатак. А далей сфраўдная чалавечая трагедыя. Хлопец кахаў дзяўчыну. У вёсцы, дзе ён жыў, яна працавала настаўніцай. Была добрай, шчырай, любіла рамонткі. Лена, так звалі настаўніцу, нават мурашкам і

тым дапамагала — збірала ў хусцінку сухую іглицу і высылала на муравейнік, калі хадзіла ў барозавы гай. Але Лена «пайшла ў сонца». Гэта здарылася нечакана летнім надвечоркам. З вёскі далёка на захад пагнала яе вайна. Маладая настаўніца стала партызанкай.

Аднойчы разам з камандзірам яна наткнулася на варожую засаду. Калі над ногі іх упала граната, Лена закрыла яго сваім целам. Пасля гэтага насіла кофточку з пустымі рукавамі.

Чалавечыя сутыкненні, сацыяльныя канфлікты ў творах Я. Пархуты вострыя, рэзкія, выразныя. Гэта можна сказаць і пра «Буслы вяртаюцца з выраю», «Букет коцікаў».

Апошні твор — хутчэй за ўсё абразок: няпоўных сем старонак кніжкінага тэксту. Канечне, яго апавесцю не назавеш. Але справа не ў жанры. Важна, што аўтар намаляваў цэласны, праўдзівы малюнак чалавечых паводзін і ўзаемаадносін.

Дзядзька Хвядос — калека з вайны. Яго жонка сыходзіцца з прыезджым матальгамшабашнікам і пакідае мужа

з дачкой Наташай. Хвядос рады, што яна пайшла не ў маці. Добра вучылася, вяла хатнюю гаспадарку, а закончыўшы школу, пайшла працаваць на жывёлагадоўчую ферму. Пакахала прыездака зухаватага баяніста. Але не ладзілася ў яе асабістае жыццё.

Чытач спачувае і Хвядосу, і добрай руплівай Наташы, якой прыйшлося заявіць свайму «весельчучку», што сына вырасціць без яго. Нечым падобнымі вобразамі Хвядосавай жонкі і баяніста Андрэя. Цалкам палярныя ім Хвядос і Наташа, на чым баку сімпаты аўтара.

Пісьменнік змагаецца з мяшчанствам, карчуе крывадушша, бічуе аматараў грашовай утульнасці. І трэба сказаць, гэта яму заўсёды ўдаецца.

Навел у кнізе каля трох дзесяткаў. Лепшай з іх з'яўляецца «Пушчанская паэма», якая прасякнута спагадай да людзей, што прайшлі франтавымі дарогамі. Спадабаецца чытачу лірычным настроем «Рамонак на шыбіне», а таксама — «Суседка» — пра шчырую дзяўчынку Ганьку, якой усё хочацца ведаць.

Транці ў кнігу і іншыя са-

мі па сабе цікавыя творы, але пад рубрыку «лірычныя наведы» яны няк не тасуюцца: «Дажылі, шэльмы!», «Амяла», «Акію», «Камень». Адны з іх з'яўляюцца байкамі ў прозе, другія — гумарэскамі. Для прыкладу можна прывесці такія лакальныя пакаід, як «Упарты цвік».

«Вілі яго па галаве, наводмаш, з размаху, аж пачынаў пёсся на ўсю сталярку. А ён упёрся тонкім носам у асінавы сук і, не раздумваючы, заявіў:

— Не паддамся.
— Так-так... — малаток не любіў непаздухманства і зноў бацнуў цвіку па галаве.

Сыпанулі іскры, і стала гораха. І хоць згінаўся ў тры пагібелі пад цяжарам удараў, не змяніў свайго намеру. Нават калі сціснулі яго за бакі шчарбатыя абдугі і са злосцю шпурнулі ў кут, цвік не пакінуў упарціцца:

— Ну што? Чыя праўда?
Лірычная наведы ці байка? Калі перад намі наведы, то зусім не адчуваецца лірыкі, калі гэта байка, то чаму яна транціла ў кнігу?

«Ты пайшла ў сонца» — добрая заяўка маладога пісьменніка. Я. Пархута цярыліва працуе над матэрыялам. Гэта адчуваецца адразу, з першых старонак кнігі.

Васіль ВІКТОРЧЫК.

Для Лідзі Ялоўчык літаратурны дэбют імат чаго значыць. Пісьменніца ішла да яго нялёгкай дарогай. Дзяцінства яе прайшло на ўмовах жорсткай эксплуатацыі і прыгнёту. Вёска, дзе яна расла, знаходзілася пад уладай панскай Польшчы.

Пра жыццё дзяцей у былых заходніх абласцях Беларусі і расказвае аўтар. Усе апавяданні маюць ярамоце ні ўжоснае дачыненне да фактаў з біяграфіі пісьменніцы. Мелавіта таму творы Л. Ялоўчык вызначаюцца шчырасцю, эмацыянальнасцю і добрым веданнем жыццёвага матэрыялу. Аднак разам з тым нельга сказаць, што кніжка поўнаасцю аўтабіяграфічная. Вобразы дзяцей у зборніку абагульненыя. У іх характарах знаходзяць пэўнае адлюстраванне і факты, узятыя з літаратуры, воль чаму апавяданні неадолькавыя па сваіх мастацкіх вартасцях.

Але лепшыя з іх радуюць: у дзіцячую літаратуру ідзе пісьменніца са сваім творчым пошукам, якая добра ведае жыццё, тонка адчувае і разумее свет дзяцей. Чытаеш апавяданне «Новыя аб'які» і радуешся разам з маленькай Насткай. Як не зразуменьць дзяўчынку, калі нарэшце збылася яе запавяная мара, і яна ў аб'яках (абутак на драўлянай падэшве) цішком, каб ніхто не працнуўся, ноччу выбягае на вуліцу: «Сяло спала,

Л. Ялоўчык, «Карэнь жыцця». Для дзіцячых і сярэйшага школьнага ўзросту. Мінск, «Мастацкая літаратура», 1973.

ахутанае белым пакрывалам зімовае ночы. Нават сабані не паруналі глыбокай цішыні. Толькі дзе-нідзе ў акенцах хацін мільгали агеньчыкі ды здалекі даносіўся гоман дзятчат і хлопцаў. Настка, забыўшыся пра ўсё на свеце, коўзалася з ледзяной горкі ля калодзежа ў новых аб'яках. Хустка спаўзла з галавы. Ветрык раз-

МАРЫ, ЯКІЯ ЗБЫЛІСЯ

вяваў яе залацістыя валасы, а вочы, нібы дзве маленькія зорачкі, ацярушаныя інеем, сьвяціліся шчасцем споўненага жадання».

Л. Ялоўчык узнаўляе карціну гаротнага, беднага жыцця сялянскай сям'і. Падаеі мінулых гадоў паказаны пераканаўча, дакладна і выразна. І хоць кніга адрасуецца дзецям сярэдняга і старэйшага школьнага ўзростаў, але яна ўражвае і дарослага чытача.

Сацыяльная несправядлівасць паказана і ў другім апавяданні пісьменніцы — «Смак банана», якое не можа не нагадаць нам твораў дарэва-

люцыйнай рускай літаратуры з тымі ж матывамі гаротнага маленства дзяцей беднякоў. У прыватнасці, вобраз хлопчыка Андрэйкі імат у чым блізкі чэхавскаму Ваньку Жукаву. Ён таксама аддадзены вучыцца да майстра-паўца, цярпіць здзекі, атрымлівае за работу капейкі. Бананы, гэты невядомы ласунак, якога Андрэйка яшчэ ніколі не спрабаваў, не дае хлопчыку спакою. Але ў яго няма грошай, каб купіць яго. Нарэшце, жаданне збылося, але зноўку расчараванне:

«Скурка, на ім была прыгожая, гладкая і жоўценкая. Ён садраў яе і адкусіў кавалачак. Банан расплыўся ў роце, як бульбяная каша. І смак ягоны нагадаў нейкую нясмачную кашу. Андрэйка сплюнуў і шпурнуў банан у куток, дзе стаяла скрыня для смецця. Слёзы крыўды пацяклі з ягоных вачэй. Ён плакаў і думаў: «Навошта я купляў гэтую замежную фрукту. Яблікі і грушы ў дзедавым садзе куды смачней! Змарнаваў толькі дваццаць грошай. Лепш было купіць кілё хлеба. Мамку парадаваў бы, і ў роце не было б горка».

Радасць у хлопчыка знікае. Ды і адкуль узяцца той радасці, калі на кожным кроку сурова паўсудзённасць топча самыя светлыя мары. Там, дзе прыгнёт, бяспраўе — не можа быць радасці. Андрэйка, праўда, пакуль што гэтага не разумее, але ўжо і ў яго дзіцячай душы ўзнікаюць першыя пытанні таго «чаму?», якое абавязкова ў сталым узросце

прывядзе да актыўнай дзейнасці.

Добра напісаны таксама апавяданні «Качан капусты» і «Наймічка». У кожным з іх невялічкі абразок нялёгкай долі дзяцей. Праўда, побач стаяць творы, якія значна ніжэй магчымасцей пісьменніцы — апавяданні «Нямця, як рыбы», «Сябры».

У невялікай наведцы «Роспач» зроблены толькі эскізы да раскрыцця тэмы, месцамі заўважасца надуманасць. «Роспач» — пра душэўны стан дзвюх дзяўчынак, якія ў вялікі пост наеліся скоромнага і бяцця, што «саграшылі». Іх страх лёгка развейваецца, калі яснасць уносіць дзядуля: «Усё на свеце зроблена дзеля таго, каб галеча не бунтавала, сарокі вы мае, а не таму што грэх!»

Зніжае вартасць кнігі і моўная недакладнасць («тады маці кідала кудзелю, і нібыта тая квактуха крылы, распасцірала худыя доўгія рукі», «мы дзеці скакалі вакол лавы, лізлі ад радасці пальцы», «а наша вялікая роспач засталася ў дзеда на печы»),

Папрок і выдавецкім работнікам: у апавяданні «Дачка служанкі» пераблытана імя гераіні. Рэня марыла паступіць у дзяржаўную гімназію, дзе вучыліся доктаравы дочки, паненкі Рыта і Інка. Раптам на 35 старонцы чытаем (Рэня размаўляе са сваёй маці): «Інка і Рэня (!) вучацца кенска, а мне вучоба лёгка даецца».

Вядома, усё гэта прыватнасці. Радасна іншае: Лідзія Ялоўчык зрабіла ўдалы творчы дэбют. І гэта хочацца толькі вяртаць. Мікола ДУБОЎСКІ.

«Алеся», бо гэты варыянт стаў кананічным, за яго кампазітар быў узнагароджаны Дзяржаўнай прэміяй БССР.

У калонцы 389 сказана: «Музыка Гімна БССР напісаў Н. Ф. Сакалоўскі (1955)». Напісана так, быццам гэта і ёсць дата стварэння гімна. Але ж Сакалоўскі памёр у 1950 годзе, а 1955 — год зацвярджэння яго песні як гімна. Трэба было б пра гэта сказаць больш дакладна.

Пяць артыкулаў прысвечаны творчасці кампазітараў — Л. Абельвіча, М. Аладава, А. Багатырова, Г. Вагнера і Я. Глебава. На жаль, гэтыя артыкулы занадта кароткія і не выходзяць за межы выкладання самых асноўных фактаў. Яны мала чым адрозніваюцца ад аналагічных артыкулаў, змешчаных у раней выдзеным аднатомным «Музычным энцыклапедычным слоўніку». Адчуваецца істотны недахоп новай энцыклапедыі наогул — у многіх

артыкулах, прысвечаных кампазітарам і выканаўцам, яна не выходзіць за межы звычайнага даведніка і дае толькі мінімальныя факты. Зусім адсутнічае характарыстыка, эстэтычная ацэнка творчасці аўтара музыкі. У пяці артыкулах, прысвечаных беларускім кампазітарам, сустракаецца толькі адна фраза не факталагічнага характару — у артыкуле аб Аладаве: «В сваём творчстве тягееет к праграммнасці і шырокому існаванню народнага беларускага меласа». Ці не замала? Да энцыклапедыі звяртаюцца не толькі па факты, але і па агульнапрынятыя ўстойлівыя ацэнкі, па ідэйна-мастацкі аналіз сутнасці творчасці таго або іншага мастака. У разглядаемым намі выданні гэта зроблена толькі ў асобных артыкулах пра найбольш буйных кампазітараў...
Добра, што шырока прадстаўлены ў гэтым томе беларускія музыканты-выканаўцы. Артыкулы прысвечаны спевакам Л. Александровскай, Л. Аляксеевай, А. Арсенка, З. Баб'ю, І. Валочіну, Л. Браўніку, В. Валчанскай, Л. Галушкінай, В. Глушакову, дырыжору І. Гітгарцу. Чамусьці яма даведкак пра іншых дзеячоў мастацтва, аддаўшых імат гадоў свайго шчодрай працы театру.

У гэтых невялікіх памерах матэрыялах сустракаюцца, на жаль, памылкі, недакладнасці і іншыя агрэхі. Фартэп'яныя цыкл Л. Абельвіча «Фрэскі» трапіў у раздзел твораў для скрыпкі і фартэп'яна. У спісе асноўных твораў А. Багатырова не названы такія буйныя, як вялянчэльны і кантрабасавы канцэрты. Пра «Святло і цені» Г. Вагнера (які, дарэчы, пазначаны кансультамтм выдання ад Беларусі) сказана, што гэты балет быў пастаўлены двойчы — у 1958 і 1962 гадах;

першая дата лішняя, балет быў пастаўлены адзін раз. А ў артыкуле пра Я. Глебава сказана: «С 1966 зам. прад. правлення СК БССР», але тэрмін дакладна не вызначаны. Трэба было сказаць: «З 1966 па 1971 быў нам. стар. праўлення СК БССР».

Асабліва імат недакладнасцей ў артыкуле, прысвечаным М. Аладаву. Не ўказана дата смерці — 1972. Вядома, энцыклапедыя не можа паспець за падзелмі самага апошняга часу. Але калі ў шэрагу артыкулаў першага тома ёсць даты канца 1972 і нават пачатку 1973 года (гл. артыкул аб кампазітары Л. Атоўм'яне), то магла быць прыведзена і дата сярэдзіны 1972 г. Няправільна сцвярджаць, што М. Аладаў — аўтар першых беларускіх сімфоній, музычных камедый... Пер-

шую беларускую сімфонію напісаў у 1929 годзе Я. Цікоцкі, а Другая сімфонія Аладава — першая з напісаных ім у Беларусі — адносіцца да 1930 года. Ніводнага твора ў жанры музычнай камедыі ў спісе твораў Аладава не прыведзена, названа толькі камічная опера «Тарас на Парнасе», але ж камічная опера і музычная камедыя — розныя жанры. Не ўказана, што опера «Андрэй Касценя», напісаная ў 1948 годзе, была пастаўлена на мінскай сцэне ў 1970 г.

Мы гаварылі пра недахопы, якія можна было б і выправіць пры больш уважлівым рэдагаванні.

ПАЧАТАК новаму выданню пакладзены. Застаецца пажадаць, каб і наступныя чатыры тамы першай савецкай «Музыкальнай энцыклапедыі» — выдання такога патрэбнага і карыснага — шырока адлюстравалі музычнае жыццё Беларусі.

Л. АУЭРБАХ.

РАНИЦА. Яшчэ не горача, не спякотна, пават павявае свежым ветрыкам. Але зыркні залатыя промні досыць шчодра падаюць на зямлю і мякка асвятляюць плошчу з трактарам на пастаменце, будынкі, прахадную. Лі прахадной — стаўпатварэнне. Ідуць людзі і ідуць. У чыстым, добрым выхадзе з завода — нібы і не працавалі за станкамі... Бяшумна круціцца на востры крыжавіна-веснічкі, толькі пройдзе чалавек, а следам — другі ўжо. Побач праз такіх ж веснічкі на завод праходзяць: ну, чыста на сярта якое народ валіць. Дзед Андрэй стаіць, здзіўляецца ўсёму, што бачыць, усхвалявана чмыхае і ўсё па звячцы народіць абліслы спой нус прыхаліць губамі... І ўсё непакоіцца: не прапусціць бы, не правароніць яму ўнука Івана. Спецыяльна прыехаў, за колькі гадоў у горад выбраўся. Заклаў назад рукі, пераступае з нагі на нагу, нікому не замінае асабліва, нікому не кідаецца ў вочы — сівы, сухенькі, што грыбок той пад сваім карычневым капелюшом... Такім зашмальцаваным, што ўжо, здаецца, нібы ніколі і не здымаў яго з галавы дзед Андрэй — гэты сынаў падарунак з вайны. Зморшчаны, даўгаваты тварык напружаны, востры падбародак вытыркнуўся наперад і насцярожаны вочкі пад рэдзенькім светлым брывам падслепавата шыгваюць па постаціх, шукаюць унука. Мо вунь той асілак у пінжаку? Якраз падобны на Івана: і высакаваты, і шыракаплечы такі, і кулак — па пуду... Ды не, абмінае, не затрымліваецца каля яго. А калі нейкі хлопец дружалюбна ўсміхаецца дзеду Андрэю, ён аж ззяе, радасна трасе галавой, ківае, бы на самай справе знаёмца сустраў. Толькі ж не ўнук гэты, не Іван...

Раптам дзед Андрэй уздыргае і сярдзіта азіраецца на плошчу — адтуль у які ўжо раз чуюцца настойлівыя сігналы: піпікае аўтамашына... «Ах, ты, чортава качарыжка!» — не стрымліваецца, сярдзіта лаецца ён. — Не можа і минуты пачакаць, такі начальнік мге, ну і едзь сабе, каціся сваёй дарожкай. Распікаўся! Вось мо дапікаешся...»

Гэта ён так Косціка Сіўца лае, таго, што прывёз яго да ўнука і чакае на калгаснай машыне ля сквера. З-за яго і ўвесь сыр-бор у дзеда Андрэя. Растрэсла за дарогу, усё цела баліць-ные, ды і ногі гэтыя ў кірзачах наліліся свінцом, не трымаюць.

— Гэй, дзед, ты што ж тут стаіш, як казанская сірата? — чуе ён чыйсьці жартаўлівы голас над сабой. — Можна, падсабіць нам прыехаць? Узнімае галаву — малады хлопец пытае.
— Ды я, дзіцятка, унука чакаю...
— Якога ўнука, дзе працуе, у якім цэху?
— Іванькам, Іванам завуць яго... А дзе працуе, забі, не ведаю. Нічога я тут не ведаю...
Хлопец са шкадаваннем і спагадаю пазірае на

Яўген КАРШУКОЎ АПАВЯДАННІ

КЛОПАТ

бездапаможнага дзядна, разважае, як памагчы яму. Потым, нешта скеміўшы, усміхаецца і вядзе старога да шчытоў са здымкамі.

— А ну, зірні, дзядуля, сюды: тут твой унук? Гэты, гэты? Выбірай — усе лепшыя трактаразаводцы...

Дзед Андрэй пільна, строга ўзіраецца ў твары маладых і пажылых рабочых, ды зусім нечакана разгублена вохкае, аж прысядае ад хвалявання:

— Ен... Іванька... Ах, чортава качарыжка... Іванька на палтрэці!

— Іван Бельчык?! Ну і гісторыя... Дык мы ж з ім, дзядуля, з першага дня разам на зборцы...

Дзед Андрэй асцярожна водзіць па здымку шурпатымі счарнелымі пальцамі, нібы ўсё яшчэ не верыць вачам, потым задаволена, ласкава смяецца, і ўжо непрыкметна выпроствае сутулаватыя плечы, разгладжвае вусы і кідае на хлопца насмешліва-задзірлівы, ганарлівы позірк: «Ну што, пажартаваў? А мы ж, Бельчыкі, вунь якія!»

Але хлопец заклапочана тэрмосіць старога:

— Скоранька, дзядуля, скоранька, на прахадную... Зараз твой унук з'явіцца.

І сапраўды, праз якіх дзесяткаў мінут яны заўважаюць у людскім патоку бялявага Івана. Ён такі ж сутулаваты, як дзед, нетаропка крочыць, незалежна пазірае па баках.

— Іван! — заве хлопец.

— Іванька! — слаба варушыць вуснамі ўзрадаваны дзед Андрэй.

Але Іван ужо і сам спяшаецца да іх, і дзед Андрэй у той жа момант адчувае цёплыя, дужыя рукі, якія абдымаюць яго, ціскаюць, тэрмосяць:

— Ды адкуль ты, дзеда, дарогі? Як з Месяца зваліўся... Можна здарылася што? Захварэў, кажы?

— Не-е, нічога не здарылася... Рыплю во яшчэ патроху. Прыехаў паглядзець на цябе, на дзед-так тваіх. Жыццё ж такое ў старога: сёння яшчэ тупаеш, а заўтра...

Вочы яго вільгатаюць, хоць і ўсміхаецца ба-дзёра. А ўнук радасна здзіўляецца, як стары ў свае гады адважыўся на тэкое падарожжа ў сталіну.

— На машыне, Косцік Сівец прывёз, — тлумачыць дзед Андрэй і чамусьці адразу хмурыцца. — Ён у нас цяпер за кладаўшчыка...

— А дзе ж ён?

— Там! — неахвотна паказвае ў бак сквера стары. — Тамачка...

— Трэба ж неяк аддзячыць за такі падарунак, вядзі, дзеда, вядзі да яго, — узрушана гаворыць Іван.

Але стары хапае ўнука за руку і просіць:

— Чакай, Іванька, не хадзі... Стой тут. Я — сам.

І столькі рашучасці ў яго маленькіх вочках, столькі трывогі ў голасе, што ўнук здзіўлена адступае ад старога і нават не спрабуе настойваць на сваім.

— Чакай мяне, Іванька, я — бляжком...

І яму сапраўды здаецца, што ён — «бляжком», а не сунецца марудна праз плошчу, ледзьве цягне ногі.

Косцік Сівец бялее шоўкавай кашуляй каля машыны, курыць і панура, назірае за дзедам Андрэем. Сустрэкае пытаннем:

— Ну, як, пагаварыў са сваім унукам, згодны?

Стары маўчыць. Цяжка дышае. Толькі рукой махае: дай аддыхацца трохі...

— Потым адпачываць будзеш. Няма, даражэнькі, у мяне часу, — Косцік Сівец нецярпліва дастае з кішэні блакнот, вырывае з яго лісток. — Вось, трымай. Тут усе запчасткі запісаны. Хай Іван заўтра іх мне падрыхтуе. Заўтра і магарыч разап'ем. За мной — не прападзе...

Дзед Андрэй нібыта і не заўважае паперчыны.

— Нічога не выйдзе, Косцік, — нарэшце гаворыць ён. — Дарэмна ўсё гэта. Я адразу казаў: начальства не дазволіць...

— Ну і неразумны ж, ты дзед! — абурэецца Косцік. — Навошта начальства прыплэў? Ці ж не тлумачыў я табе: праз прахадную вынесці дэталі і — шыта-крыта... От, прывёз на сваю галаву... Усю справу сапсаваў... Сам бы дамовіўся...

Ужо ўскочыўшы ў кабінку, ён раптоўна высюваецца з яе, недаверліва свідруе старога жоўтымі, як жалуды, вачыма і сярдзіта сініць:

— А можа ты нічога не казаў унуку, га?

Не дачакаўшыся адказу, разуюшана кідае дзверцамі — ажно шкло дрыжыць. Гурчыць матор. Машына як не зрываецца з месца... І толькі тады, калі яна знікае, за скверам, дзед Андрэй з палёгкай ўздыхае, і, не хваляючы задаволенай хітраватай усмешкі, вяртаецца да ўнука.

ШЧАСЦЕ

Шасейка блішчыць на сонцы, адлівае срэбрам і заманліва, імкліва бяжыць роўнай стужкай наперад — на Чарнігаў, Кіеў... Туды, да вялікай ракі, памчаліся толькі што на сваіх вшпёвых «ЯВАх» сябры, Антон і Міша. Іх не відо ўжо, расталі постаці ў зялёна-блакітным марыве на гарызонце. Але Аркадзь і не збіраецца даганяць зараз хлопцаў, рэзка тэрмосіць, спыняе матацыкл, упіраецца нагой у асфальт, хоць выгляд у яго такі, нібы ён яшчэ раздумвае, рашае, ці ехаць яму далей паміж халаднаватых алейнікаў, сухіх сасновых бароў і пахкіх лугавін-баладыянак, ці збочыць тут жа на пячаную палаявую дарогу, да тых двух вёсачак, знаёмых назвы якіх акуратна выпісаны на дошчачы-наказальніку выцвілай фарбай: «Стайкі», «Глыбокае»...

Лёгка, размерана тахкае матор. Часта, некай вельмі гулка ўторыць яму сэрца. Аркадзь жмурыць вочы, разгублена азіраецца па баках, нібы шукае нешта, нібы не можа зразумець, адкуль такая бурлівая хваля радасці ў грудзях... Ды што ж гэта сапраўды з ім? Аж дыхаць цяжка — як ад ветру, што ашалела б'е матацыклісту ў твар...

Запылены, стомлены, Аркадзь, збягае з дарогі да раўчука, які булькае, цурчыць унізе паміж альховых карчоў і высокай асакі. Асцярожна апускаецца на мяккую дрыготкую куніну і прагна ўзіраецца ў жаўтавата-бурую ваду. І здзіўлена, шчасліва ўсміхаецца, бо бачыць на люстраной паверхні сябе — туга схопленыя скураной курт-кай дужыя плечы, шырокі кірпаты твар пад каскай... Ну, сапраўдны матацыкліст, такі, дакладна такі, як спартсмены на партрэтах у часопісах, якімі яшчэ ў школе захапляўся. Але тады ў яго быў толькі стары бацькоўскі веласіпед. З пагнутым рулём, з аблупленай рамай. І на гэтым веласіпедзе ён вазіў пасля ўрокаў з Глыбокага ў Стайкі аднакласніцу Зойку... І надаралася вельмі часта, што клееныя і пераклееныя камеры падводзілі ў дарозе. І ён смешна пыхцеў, збянтэжана качаў іх дзе-небудзь пасярод васьліковага жыта, а Зойка, гэтая гарэза Зойка, стаяла водаль, бесклапотна кусала травінку і маўкліва пазірала ў той бок, адкуль беглі на жыту цёмныя і светлыя хвалі... Ды Аркадзь ўсёроўна здавалася, што Зойкін насмешлівы, крышачку здзіўлены позірк скіраваны быў толькі на яго. Але ён не злаваў. Ён не мог на яе злаваць.

Пырнуўшы ў твар халоднай вадой, такой халоднай, нібы і не было спякотнага ліпеня і не дымілася нагрэтая зямля, Аркадзь бадзёра ўскоквае на ногі і вяртаецца да матацыкла.

У Стайкі ён урываецца, як вецер, імчыцца па вуліцы, палюхаючы саплівых курэй, пакідаючы ля хат зачараваных хлапчукоў, і, газуючы на прапалую, хвацка разварочваецца якраз насупраць крайняй хаты з чырвонымі акянцамі... Колькі разоў Аркадзь уяўляў гэты шчаслівы момант! Тады, калі толькі адкладваў грошы на матацыкл. І тады, калі набыў яго і калі па зага-

ШЧАСЦЕ

ду строгага лейтэнанта аўтаінспекцыі круціў на асфальце мудрагелісты «васьмёркі»... І цяпер воль усе адбываецца амаль так, як уяўляў: трашчыць, раве матацыкл, з акна трывожна выглядае пажылая жанчына, Зойчына цётка, здзіўлена пляскае рукамі, а праз хвіліну выскоквае ў двор і сама Зойка — у белай касцынцы па самыя бровы, маленькая, моцненькая, загарэлая, як не чорная, радасная, зніжакавелая... Падб'ягае і прагна, дапытліва пазірае на яго, ашаломлена нечаканасцю. Следам, прывычна кульгаючы, выплывае і тоўстая Пятроўна.

— Што ж ты стаіш, дзеўка, чаму гасця не запрашаеш у хату? — густым голасам трубіць яна і бягуча смяецца. Смяецца ўвесь яе ласкавы маршчыністы твар, шыра і зычліва, аж дрыжаць пакатыя плечы пад сіняй кофтай. — А мы ж толькі з поля. Толечні абедань пачалі... І не гадалі, што такі госць прыкоціць...

«Такі госць» з асалодай цешыцца ўвагай да сваёй асобы, першымі хвілінамі сустрачы і не спяшаецца злазіць з матацыкла. І толькі калі Зойка, спахапіўшыся, кранае яго за руку, ён пакідае матацыкл ля веснічак, а сам паважна крочыць за ёй вузкай сцяжынкай паміж пышных кустоў вярцінь і флэксаў, на хаду прыдумвае і тлумачыць, чаму заехаў: кніг папрасіць на час водпуску...

— А ты... у водпуску? — ціха пытаецца, нібы не верыць, Зойка, і шэрыя яе вочы загадкава блішчаць пад густымі вейкамі. — На цэлы месяц?

— А то як? У нас такі парадак на заводзе: адпрацаваў сваё — гуляй. Я і тое вунь затрымаўся колькі з водпускам — майстар папарасіў... Ды і хлопцаў сваіх са збярэжнага чакаў: разам дамовіліся адпачываць на Сажы... Яны ўжо там, у саянью на кручы, палаткі ставіць. Ох, і заядлыя рыбалоўні! Гэта ж прапу іх: зведзем да маіх бацькоў спачатку. Дзе там! Потым, кажучы, перш-наперш — на раку... Ну, а я — да вас... Яшчэ паспею ў сваё Глыбокае.

І ўвесь гэты час, пакуль Пятроўна цырымонна, як ніколі раней, з падкрэсленай павагай усаджвае Аркадзя за круглы стол з вышываным абрусам, заклапочана мітусіцца, беге ў сенцы за маласольнымі агуркамі і вянцілінай, ставіць на стол шклянкі і бутэльку гарэлкі, і не то жартаўліва, не то сур'ёзна называе яго «зяцёк», а за перагародкай стукае шуфлядкамі камода, шамаціць сукенкай, прыбравецца ўсхваляваная Зойка. Аркадзь расказвае... З выглядам бывалага чалавека, хаваючы сарамлівасць, з нейкай найгранай вяселасцю «травіць» пра сяброў, пра тое, што за-

цудоўныя хлопцы з ім працуюць ды колькі праз свае рукі штодзённа трактараў прапускаюць, ды якія прэміі атрымліваюць... І — вартыя: вунь нават у той далёкай Індыі хваляць «Беларусь»!

Гэтак гаворыць і гаворыць, толькі б не маўчаць. Ніякавата маўчаць зараз яму, не з рукі: са сталіцы ж прыехаў... Ён бы і рады суліцца ўжо, сам заўважае — гаваркі празмерныя, але прысутнасць у хаце Зойкі, яе наіўныя і мілыя пытанні так буда-ражаць і падахвочваюць, што словы зноў зрываюцца з вуснаў нястрымным патокам...

Але воль у пакоі паказваецца Зойка ў новай беласнежнай сукенцы... І, зачараваны, Аркадзь ужо не можа правамыць ніводнага слова. Зойка садзіцца за стол насупраць, побач моцінца Пятроўна, выціраючы аб фартух рукі, гасцінна запрашае закусіць з дарогі.

— Ты што больш любіш, Гаўрылавіч, — як між іншым, цікавіцца цётка і налівае ў стограмовыя шклянкі, — віно ці гарэлку?

— Ні тое, ні другое асабліва, — смяецца Аркадзь.

Ды напэўна, для Пятроўны гэтае кароткае прызнанне вельмі важнае, таму што яе круглы жаўтаваты твар робіцца яшчэ дабрэйшым і яна ізвава падхоплівае:

— Вось і мой чалавек такім быў самастаяцельным... Яму што ёсць яна, што няма — усё роўна. Хай яе, гарэлкі гэтай! Але ж некалі і без чаркі не абсыціся, во хоць бы як зараз... Будзьце здаровенькія, дзеткі, ды шчаслівыя... Выпі, выпі, зяцёк!

Зойка толькі прыгублівае, не п'е, але Аркадзь не можа адмовіцца: «Зяцёк» жа... Дзіўна, цяпер гэты незвычайны зварот амаль не бянтэжыць яго, толькі хвалюе і гучыць, нібы нейкая чароўная музыка. Ён таропка нюхае чорны хлеб, закусвае агуркамі і здзіўляецца, як ужо свабодна і лёгка адчувае сябе ў жаночай кампаніі. Цётка таксама робіцца гаваркай. Яна падрабязна распывае аб жыцці-быцці ў сталіцы, цікавіцца на-конт кватэры... І Аркадзь, улавіўшы раптам у гэтых цётчыных пытаннях нешта большае, чым звычайную цікаўнасць да жыццёвай праблемы, нейкі надзвычай прыемны для сябе намёк, зноў горача распісвае, колькі будзеца ў горадзе дамоў, колькі наваасяляў спраўляюць рабочыя...

Ён нават не заўважае, як неўзабаве некуды знікае Пятроўна, і яны застаюцца з Зойкай зусім адны... З гэтай минуты час для іх бяжыць так хутка і непрыкметна, і рэдкія словы, і само маўчанне напаяюцца такім глыбокім сэнсам, зразумелым сваёй пагаемнасцю толькі ім, двам, што, пачуўшы на вуліцы шум трактара, з жалем пазіраюць у адчыненае акно: там ужо ў надвечоркавым прыцемку густа сінее неба...

— Чуеш, наш слявае, — чамусьці шэптам гаворыць Зойцы Аркадзь, хоць думае цяпер не аб гэтым запыленым працаўніку-трактару, а зусім зусім аб іншым.

...Зорная летняя ноч. Маладосць. Шчасце.

СПАЧАТКУ я пазнаёмілася з Нінай Мацяш завочна — з яе вершамі. І адразу засталася ў памяці радкі:

Твой ліст, як бусел,
Дотык белых крылаў—
Знікае горым часу і разлукі.

А потым мне трапілася іншыя яе вершы. Яе лісты адрозніваліся сціплай прывабнасцю, лірычнай задумлівасцю і асаблівай шчырасцю. Вось чаму, калі ў 1970 годзе выйшла першая кніга паэзіі Ніны Мацяш «Агонь», я зацікавілася ёю, як цікавіцца лірычным дзённікам знаёмага чалавека. За звычайнымі, здавалася б, словамі ўгадвалася стойкае жыццялюбства і глыбокая чалавечнасць маладога сэрца. Гэта была споведзь непастрэданай душы, здольнай да тонкага перажывання, стрыманай і даверлівай, шчырай і чыстай. І ў першых вершах адчувалася сапраўднае пачуццё слова, асэнсаваны давер да жыцця, імкненне спасцігнуць яго складанасць і праўду.

У вершы «Бацька» паэтэса піша, як аднойчы ёй выпала стаць сведкай бацькоўскага гора, але суцэ-

вецтве «Мастацкая літаратура». У новай кнізе паэтэса працягвае сваю пранікіўную лірычную споведзь — размову з чытачом, усхвалявана дзеліцца заветнымі думкамі, адгукаецца на надзённыя праблемы часу. Свет яе паэзіі набыў яшчэ большую акрэсленасць, стаў больш унёўнены творчы почыр.

Звяртаючыся да рэальных вобразаў любімай беларускай прыроды, прыслухоўваючыся да голасу родных траў і дрэў, шукаючы адказы на самыя патаемныя парыванні душы, Ніна Мацяш напамінае свае вершы адухоўленасцю і летуценнай марай светлай жаночай натуры. Сустрэўшыся з Нінай і ўглядаючыся ў прыветны твар з мілымі рысамі, я шукала ў яе сніх вачах, глыбокіх ад роздуму і смутку, адказу на шматлікія пытанні, звязаныя з яе біяграфіяй. Усплылі ў памяці балючыя радкі, напісаныя, відаць, у хвіліну адчаю:

Лёс мой,
Лёс мой,
Горні колас,
Цяжкі, нібы камень.
Як трымаць цябе да скону
Кволымі рукамі?..

ШТРЫХІ ДА ПАРТРЭТА

НА ШЧЫРАСЦЬ ПЕРШУЮ ДУШУ

шыць бацьку яна не наважылася. І вась чаму:

...Ты й мяне навучыў
Быць скупой у пачуццях усных.
Асцярожна выношу з панюх
Любі сваёй дзёрнасць,
Каб нічым не абразіць
Дум падгледжаных горніх тваіх.

Як гэта тактоўна, далікатна і па-сапраўднаму спагадна!

На месцы вёскі Нівы, дзе нарадзілася Ніна, вырас горад Белаазёрск, адзін з энергетычных цэнтраў рэспублікі. Вершам пра Белаазёрск адкрываецца яе першы зборнік. З любоўю і цеплынёй піша паэтэса пра сваё роднае Палессе, радуецца яго росквіту і новабудулям.

Кніга «Агонь» уся прасякнута пафасам сцвярдання жыцця, стваральнай працы, жыццёвай радасці. Але менш за ўсё мы знойдзем у ёй таннай бадзёрнасці. Тут усё прапушчана праз душу, якая ведае сапраўдную цану жыццю, тут ва ўсім выразна відзён характар паэтэсы, якая ідзе праз жыццё і паэзію нялёгкім шляхам, пераадоўляючы цяжкія выпрабаванні.

У кнізе зроблена пэўная спроба пошукаў свайго паэтычнага «я», вызначэння спосабаў творчага мыслення і вобразнага адчування. Гаворачы з сябрамі аб месцы чалавека на зямлі і адказнасці яго, паэтэса невыпадкова падкрэслівае:

Не рабіце мне снідак.
Ніколі. Ні ў чым...
Не рабіце,
Калі не жадаеце скрыўдзіць...

За аўтабіяграфічнай падасновай яе новых вершаў акрэсліваўся нялёгкі жыццёвы шлях чалавека мужа і праўдзівага, цэласнага ў пачуццях.

Жаданне асабіста пазнаёміцца з аўтарам узмацілася пасля працытанна рукапісу новага зборніка, які неўзабаве выйдзе з друку ў выда-

Адкуль узятліся сілы ў гэтай смелай, з выгляду кволай дзяўчыцкі адолецця цяжкую хваробу, здаць экстрэмам экзамены і закончыць Мінскі дзяржаўны інстытут замежных моў, а потым, набыўшы адукацыю, трывалыя веды, вярнуцца ў родную вёску, каб працаваць перакладаючы з французскай і нямецкай моў, прысвяціць сябе і сваё жыццё літаратуры, паэзіі — самаму высокаму прызначэнню ў мастацтве.

Прагналі цікавасць да жыцця развіла ў яе характары незвычайную стойкасць і аптымізм. І ў вершах, і ў размове з ёй не перастаеш здзіўляцца глыбокай інтэлектуальнасці, унутранай культуры, па-народнаму мудраму асэнсаванню складаных жыццёвых з'яў. Яна знаходзіць псіхалагічна тонкія штрыхі, па-філасофску заглыбляецца ў сэнс жыццёвых праў...

«Крутануў вір каменне. Лёгка, быццам вякі...»

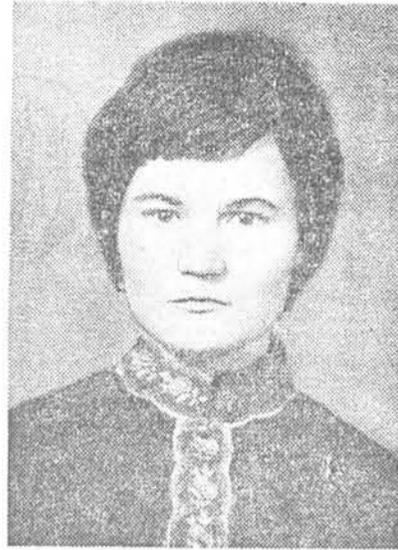
Удзячнасцю жыццю і шчасцем надзеі і веры напоўнены яе кожны дзень:

...Значыць, не месца скрусе,
Будуць грымець грамы,—
У будні свае вярнуся,
Будуць старэць сады,
Стануць гады ў рады...
У будні свае вярнуся.

«Вітаю вас, мае турботы, клопаты, што так аддана над душой стаялі!.. Вітаю вас парою непаўторнаю, якой гаспадарую лёгка. Так добра дыхаць, бачна так далёка, нібы ўзышла я на вяршыню гордую».

Падзеі часу не абмінаюць трывогамі яе роздум. І кожны водгук — праўдзіва парывісты, узрушаны пачуццём.

Яе ўтульны дом зацішаны садам. Старыя бярозы схліліся над каналам, да якога можна дастаць, вы-

цягнуўшы руку з вакна. Вясковая цішыня добра спрыяе працы за пісьмоўым сталом. Аглядаю светлы чысты пакой — стэлажы з кнігамі, шмат літаратуры з нямецкай і французскай класікі, вядомыя кнігі сучасных замежных пісьмennisкаў, якія Ніна перакладала з арыгінала. Сярод іх: пераклады з французскай — вершы Жана Беранжэ, Луі Арагона, Поля Элюара і іншых. Перакладае і нямецкую сучасную прозу...

Цікаўлюся перакладамі з польскай — тут шмат імёнаў: Юліюш Славацкі, Мацей Юзаф Канановіч, Ян Чарны, Дарота Хрусіцкая і многія іншыя. У гэтым годзе ў выдавецтве «Мастацкая літаратура» выходзіць кніга для дзяцей Жана Аліўе «У краіне індзейцаў», перакладзеная Н. Мацяш з французскай мовы.

Пытаюся, хто з перакладзеных ёю аўтараў бліжэй да сэрца. Адказвае, не задумваючыся:

— Вядома, Сент-Экзюперы!

Трагічны лёс лётчыка, вядомага французскага пісьмennisка Антуана дэ Сент-Экзюперы блізі і зразумелы Ніне, як зразумела і яго творчасць. Яна пераклала на беларускую мову лепшыя творы Экзюперы: «Маленькі прынец», «Планета людзей», цяпер перакладае апошні «Ваенны лётчык». «Малы заветная мара, — прызнаецца Ніна, — выдаць на беларускай мове збор твораў гэтага выдатнага празаіка, такога папулярнага ў нашай краіне...»

Штодзённая літаратурная праца не замінае грамадскай дзейнасці Н. Мацяш. Яе імя добра вядома ў Бярозаўскім раёне. Ніна — актыўны ўдзельнік і кіраўнік літаб'яднання пры раённай газеце. Яна была дэпутатам раённага Савета дэпутатаў працоўных. Вершы Н. Мацяш адзначаліся прэміяй камсамола — у 1970 годзе на Рэспубліканскім конкурсе паэзіі яна стала лаўрэатам Усебеларускага фестывалю моладзі, прысвечанага 50-годдзю ЛКСМБ. Яе прасты дом «не ведае замкоў», як піша яна ў адным з вершаў, — «без дружбы мне — як без вады і хлеба...» Амаль кожны дзень парог яе хаты пераступае новы госць, і сустракаюць яго з сардэчнай шчырасцю. Ніна заўсёды радуецца новым знаёмствам. Яна любіць людзей, прагне адкрываць у кожным чалавеку нешта асабліва добрае, невядомае іншым. І таму так цягнуцца да яе людзі, так аддана вераць у яе сябры... І хочацца пажадаць ёй самага лепшага ў жыцці — быць заўсёды па-трэбнай людзям.

І ўсё-тані, што ні новы дзень,
То сэрца — поўнае гарэння!
Усё глыбей сярод людзей
Маё жыўчае карэнне.

Паэт, напісаўшы такія радкі, павінен быць шчаслівы.

Вера ВЯРБА

МЕСЯЧНИК КНИГІ

А Д Р А С — У С Я Р Э С П У Б Л І К А

Другі тыдзень у рэспубліцы праходзіць месячнік кнігі, прысвечаны новаму навучальнаму году ў агульнаадукацыйных школах, прафтэхвучылішчах, у вышэйшых і сярэдніх спецыяльных навучальных установах. Паўсюдна школы рыхтуюцца да пачатку заняткаў, да камплектоўваюцца неабходнай літаратурай бібліятэкі, а кабінеты — плакатамі і нагляднымі дапаможнікамі. Арганізавана вядзецца і гандаль старымі падручнікамі, якімі змогуць карыстацца вучні. І ўсё ж асноўная задача месячніка — гэта прапаганда, распаўсюджанне новай літаратуры: палітычнай, вучэбна-метадычнай, навукова-тэхнічнай, мастацкай. Адрас правядзення месячніка — уся рэспубліка. Вось два з паважанага адрасаў, якія атрымала рэдакцыя ў апошнія дні.

І. ГАУРЫЛЬЧЫК, дырэктар Гомельскага аблкінігагандлю:

— У нядзелю ў абласным цэнтры будзе праводзіцца вялікі кірмаш. У арганізацыі яго ўдзельнічаюць кніжныя магазіны горада. Пакупнікам прапануем літаратуру выдання мінулых гадоў, а таксама навінікі, якія толькі што выйшлі з друку. Будуць прымацца і заяўкі па тэматычных планах наступнага года.

У Мазыры, Рэчыцы, Светлагорску для лепшага абслугоўвання наведвальнікаў арганізаваны продаж кніг на спецыяльных стэлажах каля магазінаў. Вялікую ўвагу ўдзяляем рэкламе. Аб мэтах і задачах месячніка расказваем у газетах, па радыё і тэлебачанню.

Думаецца, чытачам будзе прыемна сустрацца з нашым земляком, празаікам Леанідам Гаўрылькіным. Яго выступленне плануецца на кніжным кірмашы.

М. АНТОНЕНКА, дырэктар Віцебскага аблкінігагандлю:

— Асноўную ўвагу ўдзяляем масавым кніжным кірмашам. Адзін з іх ужо адбыўся ў Полацку. Магазіны Наваполацка, Полацка, а таксама кнігарня № 1 з Віцебска прапанавалі вялікі выбар літаратуры па самых розных галінах.

22 жніўня ў абласным цэнтры распачалі продаж вучэбна-метадычнай літаратуры. Кірмаш гэты будзе працягвацца тыдзень.

Арганізавалі закупку старых падручнікаў. Праводзіцца яна ў дзесяці магазінах вобласці — Полацка, Наваполацка, Оршы, Віцебска.

Вялікія выстаўкі-продажы вучэбна-метадычнай літаратуры адбыліся ў Капылі, Слуцку і іншых раённых цэнтрах.

БУКЛЕТ «САВЕЦКАЯ БЕЛАРУСЬ»

У апошні час рэспубліканскія выдавецтвы і ўчасткі практыкуюць выпуск кніг на замежных мовах. Выданні гэтыя ў першую чаргу адрасуюцца нашым сябрам за мяжой, усім тым, хто цікавіцца гісторыяй і сённяшнім днём блакітназёранай Беларусі. Папулярнасцю карыстаюцца таксама альбомы, буклеты.

Надайна выйшаў з друку царговы буклет на англійскай і французскай мовах. Называецца ён «Савецкая Беларусь». Аўтар тэксту, у якім расказваецца аб нашай рэспубліцы, М. Дубянецкі. Буклет прыгожа аформлены. Каларовае і чорна-белае фота знаёміць з развіццём прамысловасці, сельскай гаспадаркі, культуры, прыроды беларускага краю.

НОЧУ прасніліся ей зязюлі. Як быццам і не спала, а ўсё ж прыверзалася: нібыта ідзе яна лесам маладым, ды злёўным, ды густым — такім ужо густым! — а яны адна перад адной ку-ку!.. ды ку-ку!.. Ажно роха на ўвесь лес.

Саламія павярнулася, яшчэ палаякала, стараючыся адзіцца прывіды ды трохі яшчэ заснуць ці прыдрамляць хаця, але сон не браў яе, і яна, войкаючы, устала, трымаючыся за палеціцу, басаюк, пайшла на двор.

На ўсходзе ўжо зарукавала. За горадам, недзе ў жытках, крыкнула перапанка! Раа і другі. Ды пра яе памучылі маўчала, не адзіналася, і птушка, нібы засмучаная, заціхла. Рантам запарнавала цішыня — ні шлохаў. Нават вецер улегся. Пахла валожкамі, божым дрэвам — яго Саламія кожную вясу селла на прызбы, спелым жытам... Росным мураром перайшла двор, выгнула за вароты: «Шчы рана. Не выганіюць». І вярнулася ў хату.

За перагародкай, на другой палове, не спалі — чуліся крокі, нейкі шораг. Прыслухалася: на стаўніца, відань, піша. Або чытае. Штодзень, і рапціца, а то і зусім са світання, піша ці чытае. Вучыцца. Дарма, што настаўніца, граматная, а ўсё вучыцца. Пазавочна ці як там па-ляўням. Другія параз'ехаліся на лета — хто дадому, хто на курорты, а яна сядзіць, сушыць галаву.

Мікола АЛЕЙНІК

ЗЯЗЮЛЬЧЫНЫ ГАДЫ

Саламія шкада стала кватарантку, і яна прыадчынула дзверы: — Падняліся ўжо? — Што зробіш. Хутка сесія. Не да сну. — І мне нешта не спіцца. Зязюлі прымоўліліся. Нібыта іду сабе лесам... — І яна расказала ўсё, да дробязей, што бачыла, чула ў трывожным сваім сне. — А яны — ку-ку! ды ку-ку! Ды так ужо звонка, так звонка — ажно роха на лесе... Зроду зязюлі не сніліся — і на табе. — Яна прысела на лаўцы, убірышы рукамі ў калені, нерухома глядзела на свешнапамазаную, прытрушаную травую земляную падлогу.

— Гэта так, — вымавіла, — ці вестка будзе, ці час мне ўжо збірацца ў дарогу... У далёкую дарогу, — дадала тым жа тонам — спакойна, без ценю смутку.

— Ну што вы, Саламія Пілапаўна?! — пчыра адзіналася настаўніца. — Якая там дарога? Сон — гэта... — яна прыпомніла ўсё, што ведала лічць са школы, з уронаў і што не раз сустракала лютым у надручніках. — Ці ж можна верыць снам?

Саламія перавяла позірк на настаўніцу. — На-вашаму, дык ні ў што нельга верыць, — сказала пазасонна, задумлена, — У бога не веру, у прыметы рознага таксама... А я, каб вы ведалі, веру, Людзям веру. — Ну, людзям, — усміхнулася настаўніца. — Людзям і трэба верыць. — Людзім, — нібы не чула яе Саламія. — І снам, прыкметам таксама веру. — Яна крыху выпрасталася, уздыхнула. — На Аляксея, старэйшага, ужо і пахаваўню было палучылі, ужо і прыходзіў дамавіком ноччу, а я ўсё верыла, чакала. Падлімуся, бывала, ноччу, як заснуць, і аклікаюся да яго, гавару з ім, пытаю-распытваю. І, як бачыце, — прышоў. Без ног, калекам, а прыбіўся дадому.

Яна змоўкла. Сядзела нерухома, паўсонная, у глыбокім роздуме. — Выпадкавацца, — сказала настаўніца. — На вайне чаго не бывала. У нас таксама вярталіся пасля пахавальнік.

На двары пачулася рыканне, і Саламія, нічога на тое не адказваючы, нібы і не было паміж імі размовы — моўчкі паднялася, пайшла выганіць карову.

Пасля сьняданку, калі сонца ўсплыло па-над ляскарамі і стала, нібы зачэпаныся за іх, Саламія доўга корпалася ў старой, напоўрассохлай — яшчэ з пасагу — скрыні, апраналася. — Пайду, правяду Васіля сваёго, — адназла на янаме птаванне настаўніцы. — Можна гэта ён знак які падаваў — гэтым зязюлімі.

— Дык жа хадзілі падаўна, — сказала настаўніца. — Потым зноў нікоі будучы балець. — Агі! — махнула рукою Саламія. — Звяртаць на тое ўвагу... Дайду патрошку. — Яна была ў чорнай — з кветкамі на краях, казміроўцы, цёмнай паркалёвай кофце і гэтай жа снадзіцы. І босая.

— Тады хоп на ногі што ўскінець... — Не любіць ён. Абутая нагі і зямлю топча, і грукоча... А яму каб спакой... Ды і лясной басаюк.

— Дык пачкайце: можа хто будзе ехаць, — турбавалася настаўніца. — Я зараз выляну, хвіліначку.

— І не хадзіце, І не выглядавайце, — спыніла яе Саламія. — Не трэба. Я пехатою. Можна да абеду не вярнуць, дык заганіце карову. Зедзе там ёсць, а веча ра наварала... — Ужо за парогам спынілася. — Ледзь не забылася: можа, Падлімір прычаўнеца — кааў, дзерава прывязе — дык хай пачакае. Скажыце: бачыць хачу, пагаварыць з ім трэба.

— Добра, добра, — аж засвіццалася дзвючына.

Магілка маленькая, нізенькая, з бакоў абкладзена дэбрам. Яго брат і пры беразе, і ўсё лета з яго вытыкаліся-чылі то залатісты адуванчык, то лінійны зорачкі, то ледзь прыкметныя блакітныя незбудкі. Школьнікі хацелі абсадыць магілку хатнімі кветкамі, але Саламія не дазволіла: хай будзе як ёсць. І абеліск з цэменту — таксама не дазволіла ставіць. «Цяжка будзе яму, — сказала, — пад каменем. Паміраў цяжка, дык няхай зямля хай будзе над ім лёгкай». Магілу пасыпалі пясочкам, у галавах паставілі драўляны, з дуба часаны абеліск і наверх — зорачку. І картэчку зашпілілі б, ды не знайшлося (была дзесці да вайны, а куды падзёлася — хто ведае). Месца абнеслі белай брызгалай нізенькай агародкай з бранкай, каб заходзіць, а назней у галавах паставілі і лавачку. Далей, навокал, сталі сосны, сасняк, бірозы.

Саламія спусцілася з невясёлага ўзгорку, крыху прайшлася па пясчаному грукду і павярнула. Сцяжынка вяла між ляснычкіну, мянкі клялася пад ногі і неўзабаве прывяла да магілы. Жанчына адыхалася, гаспадарскім вокам агледзела сынаву гасподу і толькі тым навталася.

— Дабрыдзень, сніночак. Ведала, што ён абавязкова адкажа — можа паверам ветрычку, — і чакала.

На бірозавым веці, што амаль крапалася абеліска, сядзела і насцярожана глядзела на жанчыну птаха.

— Што, пташачка? Што застаўна? — звярнулася да яе Саламія. — Маўчыш?

Птаха крутнула галаўку, піскувала. — Дзякуй, маленькая... Дзякуй.

Саламія прыадчынула брамку, нячутна ступіла за агародку.

— Як ты тут, сыноч? — павольна абышла вакол магілы. — Не сумуеш? — І села на лавачку. — Хацелі, Васіль, перанесці цябе, у вёсцы, на ілочыч паклаці, а я запырчыла. Ведама, святка было, яны і ўсхадзіліся. Усёх вас хацелі... да брацкай... з музычнай. Сціпана Гунько перанеслі і Пятра Галадзюка, і Паўла Галенку, і Хведара Матрунінага, і таго — як яго? — што вы камісараў клікалі. А цябе не дала. Не чапайце, наку, яго і там людзі ведаюць. Хочаш, сядуць, хочаш, хвалі старою, а не дазваляю.

Яна разавяла, спусціла на плечы цёмную казміроўку, з-пад якой паказалася сівая, з паянцельмі, землянога колеру зморшчынамі на чале, па шчоках і скронях галава.

— Ды і то скажыце, — спавядалася перад сынам, — тут спакойна, утульна, ніхто цябе не трывожыць. А на вёсцы ціпер маўчы тых — зямля дрыжыць, радыё з ранку да поўначы... Дзятвы паднялося — праходу няма... Не так даўно прыбігаюць: а што, бабуля, просім вас у школу, пра сына свайго, партызана, расказаць. Відань, настаўніца, кватарантка наша, падказала. Да школы я, канечне, не пайшла, а расказаць расказала.

І які быў малым, і як вучыўся, і як да партызан прыстаў — усё ўсё расказала. Хай ведаюць ды вучыцца. А то там такіх растуць, так ужо іх пецыць — госпады і школу ім новую паставілі, і настаўнікаў прыслалі, і кіно для іх, і эскурсіі — гэта ж як у горад поязны! Песцыяць, даўбог, пецыныш Вы, бывала, і паласкі абралі, і гной розны на дварах вышучвалі, коней ці цялят не цураліся, а гэта — вучыць іх, прымушаюць, а яны ля хутбола з ранцы да веча. У Аляксея намагаўся трое. Дзятучатні нічога, паслудхаліся, а што хлопці — дык у каго ён удзеіць? Як учыцца ў той мяч — абаранкам не зманіш.

Вярталімі прайшоўся вецер, і Саламія заслухалася. У высонім залёным шуме ён чуўся сынаў голас. Васіль звяртаўся да яе паўшаптам, глуха, ды яна чула. То ён смяяўся, то гаварыў — спакойна, разважліва, то стагнаў... Часцей за ўсё стагнаў. І чым далей услухоўвалася яна ў той

стогі — тым выразней бачыла сына, яго апонію хвіліну. Вось ён ляжыць — на гэтым жа самым месцы — увесь скрываўлены, нямоглы. Вакол кулі, строчаць аўтаматы — нашы і немецкія, гахаюць міны, а ён, Васіль, яе сродзі, ляжыць, абханушы разарваным жывог — і стогі, моляць: «Дабіце мяне, хлопцы... Дабіце...» Чаму не тады не было, чаму пайшла на вёску? Можна, уратавала б... Так і пахалялі без яе... Раскапа-ла нотым, калі немцы пайшлі, папалакала ўволю, пераклапа сына ў труну — каб па-людску, і з таго часу ходзіць — праведвае, слухае яго голас, яго стогі балесны...

Ад дарогі пачуўся галасы. І Саламія насцярожылася, устала, накінула хустку. Галасы набліжались, гуселі, рабіліся больш выразнымі. З-за кустоў накіраліся дзеці.

Саламія выйшла наасустрач. — А ціха... Не шуміце, — папярэдзіла. Дзятва абступала яе, як куніну паводка, моўчкі, з падзей і цікаўнасцю заглядаючы ў вочы.

— Мы з Саснолага, з пінерскага лагера, — спазваў адзін, вільні, старэйшы, — чубаты, з прысмаляным на сонцы кончыкам меса.

— Усё роўна — цішай. Ён адпачылае, — павярнула, а за ёй і яны, — галаву да магілы.

— Мы юныя гісторыкі, — ужо цішэй дадаў старэйшы, — і краўцаўцы. Нам расказвалі пра героя-партызана, ніто тут ляжыць. І мы рапілі даглядаць за яго магілай. Вось і таблічку прынеслі, — прадытнуў акуратна выразаны кавалачак фанеры, — прыб'ем вось там, ля дарогі.

Саламія ўзяла, пакрыціла дотпачку. — Што ж тут напісана? Прачытайце, — папярэдзіла ёй.

— «Да магілы партызана Васіля Ганчара», — прачыталі ёй.

Саламія разглядала надпіс. — Добра дзеткі, — сказала парэшце, — хай будзе. Мы іх некалі прыб'ем, — адгукнулася дзятучыня. — Па ўсёй дароце.

Жанчына паглядзела дзятучыню. — Дзякуй. Як жа яны калікаць, унучка? — Каця... Кацярына. Я з Рудні. Мой бацька таксама быў партызанам.

— Які барвовы лес, Карочыневы, янтарны! Я чешуся — спякота ўжо няма. Вядома, я старою, — адмаўляцца жарна!

А ты, а ты — лямчэ вясна сама. Бо не табе ж сухой, калочна зрабіцца!

У хмызняку, на ўлесеці, ты сваяці, быццам

Застанься елкай мяккай і блакітай, Табе старэць Не дадзена ў жыцці.

З рускай перакладла Эдзі АГНІЦВЕТ.

Саламія слухала, ківала галавой. — Прыходзьце, прыходзьце. Бралася за поўдзень. Размораны спякотаю лес быў напоўнены густымі настоямі ілціцы, травы, леташняга лісця.

Саламія думіла задуха. — А што дзеткі, мо час і дадому? — спытала яна.

— Мы папярэдзілі, полудзень нам пакінуць, — сказаў старэйшы.

Усё ж, калі Саламія зашпіліла брамку і моўчкі развіталіся з сынам, падалася на дарогу — пайшла за ёй і яны.

— Колькі вам гадоў, бабулька? — пацікавіліся. — Э-э... Гады мае ўжо мінулі. Зязюльчыны засталіся.

— Як гэта? — Жыву тымі, што зязюлі тораць. А яны ж, колькі захоўць, столькі і адмерша... гол, два, можа — болей... — А тых, спраўдзых? — не адставалі дзеці. — Хто ж яго ведае. Хіба іх палічыш.

[Заканчэнне на 14 стар.]

Леанід МАРТЫНАЎ

ДАБРО ЗЯМНОЕ

Дабро зямное! Дзе б мы ні ляталі, Куды б не ўляцелі чалавечы род, Як і бы ўзаксірай не глыталі, — Нам да спадобы натуральны мёд. І хай сабе сінтэтыка-хімера Усёляляцца цытер на свеце ўсім! Бычынай шкурай, футрам зверга — Зямной звычайнай лвай даражым. Нас клічуць зоры.

Але першым чынам Нам трэба дасягнуць зямной красы, Вярнуць даброты даўняй:

І ссечаным, мілым мясам; І рыбы наймавернае багацце; Прынесці зноў да вычарпаных рэк; І каб вярнуць магі прыродзе-маці

Усё, чым павінен быхаць чалавек; Свята і чысціню прастораў росных, Дзе ані газу, ані пыльных хмар, Дзе ні кароты, ні балачак розных

Не ведае зямлі вялікі твар, — Каб на прыволлі піць з крывіцы прасім; І быць душою чыстым перад ёй.

І Саваофу цяжка б давялося З задачай найвялікшай такой!

Старыя Паэты. Нас, як бачыш, Не леныя, чым паэтаў маладых. Ніхто не патрабе справядчы Ні ад маршчыністых, ні ад сівых.

Старыя Славы Мы перабіраем, Што найтаралі некалі не раз. І, часам, мы нібыта назіраем, На нейкі момант забываюць нас.

Але, Між тым, Мы часта ўваскрасем — Асновы застарэлыя хістаем!

І снытаўся я ў зязюлі, Колькі жыць мне засталася. І спачатку мне здалася, Што зязюлі ўсё заснулі.

Але потым закувала, Ды на ўцеху дзіваку, Добрадзінна зязюля Несканчонае ку-ку.

Які барвовы лес, Карочыневы, янтарны! Я чешуся — спякота ўжо няма. Вядома, я старою, — адмаўляцца жарна!

А ты, а ты — лямчэ вясна сама. Бо не табе ж сухой, калочна зрабіцца!

У хмызняку, на ўлесеці, ты сваяці, быццам

Застанься елкай мяккай і блакітай, Табе старэць Не дадзена ў жыцці.

З рускай перакладла Эдзі АГНІЦВЕТ.

Саламія слухала, ківала галавой. — Прыходзьце, прыходзьце. Бралася за поўдзень. Размораны спякотаю лес быў напоўнены густымі настоямі ілціцы, травы, леташняга лісця.

Саламія думіла задуха. — А што дзеткі, мо час і дадому? — спытала яна.

— Мы папярэдзілі, полудзень нам пакінуць, — сказаў старэйшы.

Усё ж, калі Саламія зашпіліла брамку і моўчкі развіталіся з сынам, падалася на дарогу — пайшла за ёй і яны.

— Колькі вам гадоў, бабулька? — пацікавіліся. — Э-э... Гады мае ўжо мінулі. Зязюльчыны засталіся.

— Як гэта? — Жыву тымі, што зязюлі тораць. А яны ж, колькі захоўць, столькі і адмерша... гол, два, можа — болей... — А тых, спраўдзых? — не адставалі дзеці. — Хто ж яго ведае. Хіба іх палічыш.

[Заканчэнне на 14 стар.]

Насіла дзеткам і кветкам, Карова і куранткам, Усе прасілі ў яе напіцца: Свет штодзёчна накуваў ад смагі... Часам пасля дажджу маці прыходзіць І доўга стаіць з каромыслам над рэчкаю, Ды падняць аніж не можа Залатое вядзерца з вады...

Пераклад з украінскай А. ГРАЧАНКАЎ.

Абдула АРЫПАЎ

АСЕННІ ПЕЙЗАЖ

У лес іду — паклікала прырода туды, дзе ад асенняга агню гарыць лісцё... Падобнае на годы...

Ляціць лісцё — ніяк не дагано... дзе паўцінне, як пацінне, пераплалася з промнямі ў траве.

А можа гэта і не паўцінне, а думкі несканчонага мае? Дайно ўжо сонца мне не сленіць вочы.

Спакойна свеціць між густых галін... Так лес мяне зачараваў аднойцю І ўсё мае пачуцці агаліў.

Пераклад з украінскай М. ФЕДЗІЮКОВІЧ.

Сырбай МАЎПЕНАЎ

ГАДЗІННІК

«Цік-так, цік-так!» Гадзіннік стукіць так Свой вёк.

І раптам спатыкнуўся, недарэка, Замойк... А разам з ім у такт Спынілася і сэрца чалавека.

Застыла песня Каля самых губ... Як і гадзіннік, Усю ноч да рання Не снаў, натхнёна працаваў Якуб, Свай веры З гадзіннікам звярнуў ён.

Дагнада смерць... Жыцця спыніўся час... Замойкінуў голас, Коласа не стала. Гадзіннік спатыкнуўся, стаў. Агонь пазае.

Мы сябравалі, Не знаходжы слоў, Каб суніць слязу парой бяссоннай... Дайно, нібы заведзены, са званам.

Пераклад з казахскай Хв. ЖЫЧНА.

Кайрат ЖУМАГАЛІЕЎ

Ш Ч А С Ц Е

Вы толькі гляньце на яго ў калысцы: Прыгожы і вясёлы твар які! А колькі свята, сонца ў кожнай рысцы!

І вочы — чыста веснавы блакіт... Душа яго уся такая чыстая, Як матчына грудное малако.

І хоць прознік ён хваціць іскрысты Маленькаю лагоднаю рукою.

Ён дыхае, як дрэўца пасля грому. Ну, як яго ішчаслівым не назваць?! І людзі ўсе, зайдросцячы малому, Яму гатовы цэлы свет дадаць.

Пераклад з азербайджанскай Ю. СВІРНА.

Ніхто яго на свеце не пакрыўдзіць — Такі ўжо лёс, і чым той лёс не рай? — Загудвай — да цябе хто хочаш прыйдзе, І што захочаш — побач.

Выбірай! Схіляецца над ім сама Радзіма, Арнаментальна рэкі зыхаціць. Якім назваць яго харошым імем? Напэўна, трэба сонейкам назваць.

А можа выбраць слова саладзейшае, Каб саладзей, чым мёд, было жыццё? Бяру імёны даўняй, навесіння. Усе гучаць. Ды ўсё — не адкрыццё.

Хіба што ішчасцем назаву маладо, Як хочацца ўсім рознічам майм. Не знаю, ў ішчасці слодычы ці многа, А гаркаты заўсёды многа ў ім.

Пераклад з украінскай К. КАМЕНІНА.

Нарыман ГАСАНЗАДЭ

МАЎЧАННЕ ПАЭТА

Магілы, магілы... Маўклівыя спіскі, Здаецца, што чую я голас зямлі: — Ты бачыш, стаіць нада мной абеліскі — Фашысты на мне ў сорок першым прайшлі.

Зямля... Пералескі, туманныя далі... Ці бачыш ты факелы вечных агоней? Падаржа калісьці тут сэрцы наалаі, Якія зналіш ў ёй прытулак і схой.

Агонь апычэ беларускае лета. Трымаюць гарачкавы водсвет зары. Зямля! Гэтым вечным агнём ты сасрэта — Агонь праз дзіран прасачыўся знутры.

Слоды я прыхаў з пайднёвага краю, Чухынец не быў у маёй старане, Ды ў полімі тым я, здаецца, згараю, Крычыць беларус непакорны мяне.

Магілы зарослыя мяккай травой... Дайно ўжо развеліся поля і пад... А сонца, здаецца, сцякае крывёю Майчу... І забыты грозны майчыца.

«Пачуўце, людзі!» (падліце на сцяпе).

Сэрца замойкла навекі — выраўся стогн. Дзе жытло, што зрабілася б храмам? Вы згарэлі. Застылі радкамі імёны — Тут крываваы літары ўрэзаны ў мрамур.

Пра жыццё не напамінь ні хата, ні двор. Хоць жытло, што зрабілася б храмам? І магілы няма... Як згарэлы чабор Ды палым на раўніне бясплоднай.

Кветкі, кветкі. Дзятчаты ірвалі іх тут. Не хадзіць ім ніколі ў хатынскае лета... Толькі белая рамонкі над імі цвітуць. Ды самі не наваць палывога букета.

Бачыў вёскі, што знішчыў агонь і свінец, Я хадзіў, засмучоны, на чорных пасевах, А прайшоў па Хатыні з канца ў канец З невывязнай жалюбю, пакутай і невам.

Засталася такою Хатынь ад вайны; Тут ні хат, ні платоў — скрозь адны камяны. Камяны, камяны. Перакалічка званой; Голас вёсак згарэўшых слоды перайшоў:

— Я зга- рэў... — Мы зга- рэ- лі...

Звон жалюбна запей: — Я зга- рэў... — Я таксама... зга- рэў...

Пераклад з азербайджанскай Ю. СВІРНА.

МАБЫЦЬ, немагчыма назваць другі такі твор у беларускай драматургіі, са старонак якога пайшло ў народ столькі крылатых выразаў, прымавак і жартаў. «Са старонак» — гэта не зусім дакладна. Як кажуць, другое жыццё купалаўская камедыя набыла на сцэне Акадэмічнага тэатра, які носіць імя народнага песняра. Былі і раней цікавыя і змястоўныя, маляўнічыя і натхнёныя пастаноўкі «Паўлінкі». Гэтай, пастаўленай і ўпершыню паказанай у Томску ў маі сорок чацвёртага, за якія два месяцы да вызвалення Мінска ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў, быў накіраваны трыумфальны поспех.

Рэцэнзенты пазбягаюць такіх вызначэнняў, як «трыумфальны», але адна лічба — 800 — і геаграфія паказу «Паўлінкі» ад Томска і да Адэсы, ад Масквы і да Брэста даюць права гаварыць менавіта пра трыумф Купалаўскай драматургіі і тэатра. На беларускай сцэне яшчэ не было спектакля, які б вытрымаў такі экзамен на творчую сталасць і іграўся б восем разоў па сто, г. зн. два з паловай гады ўзапар, калі б яго паказвалі штовечар!

«Ты, каханенькая, рсднёнькая...» — скажам, пачуецца вы па радзе, і адразу перад вамі — незабыўная постаць Сцяпана Крыніцкага, створаная народнымі артыстамі Уладзімірам Дзядзюшкам.

У таварыскай кампаніі нехта пажартуе — «Собственно, вась-цо-да, пане дэбрадзею...» — і выбухам гримнае смех, бо і за гэтай фразай нека скам-бокам лётае па хаце Крыніцкіх знаёмы і жывы Пранцысь Пустарэвіч у абліччы, знойдзеным з ювелірай дакладнасцю Глебам Глебавым. І абавязкова знойдзецца ў кампаніі жанчына, якая чварць веку ці мо п'ятнаццаць гадоў назад бачыла «Паўлінку» і з тае пары памятае «Тудэма-сюдэма», — і вымаўлена гэта будзе з інтанацыяй Веры Палы, непераўздыманай Агаты Пустарэвіч...

І так, калі пагартаць у думках сцэны спектакля купалаўцаў, набярэш з сотню выразаў, што «адарваліся» ад спектакля і жывуць цяпер у народзе.

— Я не сентыментальны, — гаварыў аднаго разу Уладзімір Дзядзюшка, — але заплакаў, калі ў сорок другім у жалобныя дні смерці Івана Дамінікавіча наш тэатр у далёкай ад роднай Беларусі сібірскай старане пачаў рыхтаваць вечар яго памяці. Помню, рэжысёр Леў Літвінаў у цесным кабінэціку чытаў нам п'есу. Чую:

«Ты аконца адчыніш, лахі пад пахі ды скакель з хаты ў сад, як пяхух!» Да горла камяк падкаціў, стрымліваюся... А Паўлінка на тыя словы кажа: «Гэта ты, як пяхух, а я...» Ну, што тут такога асаблівага ў гэтым дуэце нашых вясковых Рамэа і Джульеты?! А сляза, адчуваю, пральецца... І заплакаў... Мэ ў вайну сэрца сумавала па звычайных чалавечых радасцях, сумавала па слову роднаму, захоўвала песню матчыну... «Паўлінка» прымусліла азвацца на покліч нечага вельмі-вельмі дарагога...

У маі будучага года споўніцца

разлічаным на сцэнічнае ўвасабленне, адзнакі часу. І мову дзеючых асоб ён не дыстыліруе — яна такая, якой яе чуў паэт і потым, апрацоўваючы, надаваў ёй бляск тэатральны. Ад русіфізмаў і паланізмаў не адмаўляўся. Хоць дзейнічаюць мужыкі (дай Пранцысь яшчэ і не «прасыхае» ад чаркі), вульгарнасці і пошласці нават у кароткіх рэпліках няма.

Па-трэцяе, «Паўлінка», як гэта паказалі рэжысёр Л. Літвінаў і яго асістэнт С. Бірыла, мастак Б. Малкін, аўтар музычнага афармлення Я. Цікоці, адкрывае перад пастаноўшчыкамі

адчуванне, што яны ніколі і не рэпрэзентавалі ролі, а проста от выйшлі на падмошкі і з захапленнем самым непасрэдным і сапраўды натхнёным давай сабе іграць тое, што ў іх на душы... Ніхто не выступае тут «у чарговы раз», акцёры паглыбляюцца ў стыхію маляўнічага відовішча, дазваляюць сабе так сказаць, з адчуваннем толькі так народжаных сітуацый і сустрэч, толькі што вымаўленых рэплік і жэстаў.

Праўда, У. Дзядзюшка, Л. Ржэцкая, Р. Кашэльнікава, Г. Глебаў, В. Пала і Б. Платонаў дэлі такія ўзорныя партрэты Крыніцкіх, Пустарэвічаў і Быкоўскага, што не паўтараць штосьці істотнае іншыя выканаўцы тых семых ролей не могуць. Да гонару П. Кармуціна, З. Стомы і Г. Аўсянікава, Г. Макаравай, А. Памазана, Н. Гейц і іншых «дублёраў» трэба аднесці наогул дзівосную з'яву — яны іграюць у рэчышчы знойдзенага іх папярэднікамі і прапануюць нешта адметнае, зыходзячы са сваіх артыстычных індывідуальнасцей. Мабыць, заслугоўвае ўдзячнага слова і рэжысёр-асістэнт спектакля С. Бірыла, які на працягу амаль трыццаці гадоў з'яўляецца своеасаблівым «лордам-ахоўнікам» гэтага сцэнічнага твора: ён уводзіць новых выканаўцаў, сочыць за тым, каб не разбураўся магістральны малюнак пастаноўкі, шліфуе і «габлюе» работы маладых акцёраў, дэбютантаў, не дае аціхнуць той струне-нерву відовішча, што трыміццаць у спектаклі.

Стала традыцыяй купалаўцаў, адкрываючы новы тэатральны сезон, на пачатку афішы пазначаць крылатае і прывабнае імя — «Паўлінка». І адкрываць заслону, вымаўляючы першым словам — слова Янкі Купалы. Чароўнае, дасціпнае, сакавітае, маляўнічае. Прадыктаванае жыццём. Прасякнутае аптымізмам і верай у светлы дзень.

Гэта адбылося і пазачорна. Адбылося ў васьмісоты раз. І грамадскасць рэспублікі вітае любімы тэатр з нагоды такога незвычайнага юбілею. Бо жыватворнае ідэйна-мастацкае багацце «Паўлінкі» абяцае і надалей творчыя шуканні і натхнёную працу калектыву. Пспеху вам, купалаўцы!

Б. БУР'ЯН.

На здымках: народныя артысты БССР Р. Кашэльнікава (Паўлінка) і І. Шаціла (Якім Сарока); артыстка Б. Дакальская (Паўлінка) і народны артыст СССР З. Стома (Быкоўскі); артысты А. Доўгая (Паўлінка) і А. Памазан (Быкоўскі).

Фотарэпрадукцыя А. Лукашова.

...І ВАСЬМІСОТЫ

АКАДЭМІЧНЫ ТЭАТР ІМЯ ЯНКІ КУПАЛЫ
ПАЗАУЧОРА АДКРЫЎ СЕЗОН 800-М ПАКАЗАМ
КАМЕДЫІ «ПАУЛІНКА»

трыццаць гадоў з дня прэм'еры «Паўлінкі» на сцэне Першага БДТ. Пазачорна мінчане гарача апладзіравалі васьмісотаму паказу камедыі. Не адно пакаленне прыхільнікаў сцэнічнага мастацтва захаплялася і захапляецца цяпер гэтым творам. Якія ж урокі дае нам «Паўлінка» ў купалаўцаў?

Па-першае, гэта — высокая літаратура. Драматычная. У жанры складанейшым — камедыіным. П'еса напісана без якіх там вынаходлівых мудрагельстваў: анекдот, які быў пачэрпнуты з рэальнага дарэвалюцыйнага жыцця, пра небарак-жаніха («Шляхецкага заводу, з рызыкай, з усякай далікатнасцю і ўсё такое...» — па словах Крыніцкага), забавная гісторыя. А якія пласты народнага побыту асветлены драматургам! Праз кпіны і жарты праступае сацыяльная варажасць і класовае размежаванне. Людзі простыя, працавітыя прадстаюць вольналюбівымі і па духу незалежнымі. Паядынкі паміж панам Адамам Быкоўскім і Паўлінкай — гэта ж толькі на першы погляд вадзільны бой на рапірах дасціпнасці. На самой справе — палітычны дыспут.

Па-другое, п'еса сапраўды народная па ўсіх рэаліях побыту і мовы. Без ідэалізацыі і архаікі Янка Купала замацоўвае ў драматычным творы,

вялікія магчымасці для творчых шуканняў і эксперымантаў. Бо спектакль купалаўцаў захоўвае і пэўныя элементы стылізацыі, і не адмаўляецца ад буфанады. Прасякнутая клопатам аб мастацкай праўдзе, паставачная думка не сканавана рамкамі бытавізму. Гэта — сцэнічнае відовішча з усімі элементамі тэатралізацыі таго побыту, што ляжыць у аснове драматычнай літаратурнай першакрыніцы. Так здарылася, што неўзабаве пасля прэм'еры вакол «Паўлінкі» ўспыхнулі гарачыя спрэчкі адносна трактовкі камедыі: адны былі цалкам энтузіястамі знойдзенай тэатрам рэдакцыі, другія гаварылі, што стылізацыя нібы адводзіць нас ад Купалы. Час даў права грамадскасці называць гэтую «Паўлінку» класічным увасабленнем камедыі. Але і такое ганаровае вызначэнне — класічны — не выключае іншых форм і прыёмаў паказу купалаўскай п'есы.

Такія тры ўрокі спектакля-юбіляра.

Есць і яшчэ адзін. «Паўлінка» выводзіць у святло рампы пляяду адмысловых майстроў сцэны, якія дэманструюць філігранную апрацоўку кожнага руху, кожнага слова. Ансамбль выканаўцаў — ад герані да гасцей Крыніцкіх і музыкаў на вачорцы — зайздросна зладжаны. Такое

НОВЫЯ НАЗВЫ НА АФІШАХ

Пад канец тэатральнага сезона 1972/73 гг. у Брэсце адбылася прэм'ера камедыі вялікага іспанскага драматурга П. Кальдэрона «Дама-невідзімка». П'еса гэта раней ставілася на беларускай сцэне — у 1956 годзе яе паказвалі коласавы, у 1964 паставіў Рэспубліканскі тэатр юнага гледача. Рэжысёр новага спектакля ў Брэсцкім абласным тэатры імя Ленінскага камсамола Беларусі — М. Кавальчун, мастацкае афармленне Ю. Тура.

На здымку — сцэна са спектакля.
Фота П. ЛАЎРУСКА.

ФІЛЬМ, ДАЎЖЫНЁЮ Ў НЕКАЛЬКІ ГАДОЎ

Гэты цікавы кіналетаніс заўсёды з ахвотай глядзяць рабочыя, інжынеры, тэхнікі ДРЭС і госці. Урачыстыя хвіліны пуску новых энергаблокаў... Кіпучыя будні... Адпачынак энергетыкаў... Прыезд артыстаў з Польскай Народнай Рэспублікі... Усё цікава гледачам у фільме, галоўныя героі якога — яны самі!

Здымкі фільма пра энергагігант на Лукомлі пачаліся тры гады назад, неўзабаве пасля таго, як ДРЭС уступіла ў строй. Здымалі яго не прафесіяналы, а самі энергетыкі. І здымкі працягваюцца. Кінаэстафету падхапіла група аматараў на чале з машыністам блока катлатурбіннага цэха Уладзімірам Дзерваедам. Зусім нядаўна яны адзнялі кадры аб пуску чарговага энергаблока.

Б. БАРЫСАЎ.

лоўскі яшчэ не думаў. Павышаў свае кінематографічныя прафесійныя веды.

І яны пайшлі на карысць яму, калі студыя даверыла мастаку зрабіць аўчэбны фільм, потым другі такі ж, яшчэ і яшчэ. «Дзейнымі асобамі» ў такіх стужках былі... машыны, механізмы, агрэгаты. І тут раскадровка і мантаж адгрывалі галоўную ролю — шукай, як «сутыкнуць» дэталі, знятую буйным планам, з панарамай цэха, каб атрымалася нешта блізкае да ўнутранай драматургіі, да сюжэта. Ён і шукаў. Уводзіў мультыплікацыю. Прымушаў апэратараў, якія часам раілі яму не мудрагельнічаць, рабіць камбінаваныя здымкі. Падбіраў сам музыку, якая адпавядала б мантажным рытмам. «Пакутавалі» з ім і аўтары дыктарскага тэксту — Ч. Цяўлоўскаму патрэбны лаканічныя і вобразныя фразы, якія б «стралялі» грамна і дакладна.

І калегі па студыі бачылі станаўленне рэжысёра, калі згеміліся з яго чарговай стужкай, напрыклад, «Палімеры служаць чалавеку» або «Надзейны спосаб» (пра комплекснае тэхнічнае абслугоў-

бівых ідэй, чытаючы кнігі і слухаючы музыку, прыглядаючыся да навакольнага жыцця, юны Фелікс Дзяржынскі... Яго партрэты. І даўно знаёмыя нам, і нядаўна знойдзеныя ў архівах. Вочы. Дапытлівыя і рашучыя. А па-за кадрам — радкі з успамінаў, з пісьмаў... Здаецца, голас Фелікса Эдмундавіча лунае над вершалінамі дрэў, над люстрам сажалкі, дзе адбіліся светлыя аб'екты...

Экран бярэ ў палон. Глядач робіцца сведкам і ўдзельнікам падзей. Ён суперажывае і захапляецца эмацыянальным ладам стужкі.

Зноў жа рэжысёр прапануе смелы мантаж кадраў, па-майстэрску знятых апэратарам Рыгорам Масальскім.

Шка плывуць чорныя хмары. Вось і яны таксама адбіліся на паверхні вады. І — краты. Турма. Камера, дзе адбыўся тармін малады рэвалюцыянер. Чуюцца яго словы — непахісная воля ў іх рэвалюцыйным ўрады: юнак не застрашаў царскай паліцыяй, суд, ватарга...

У кадр трапляе голуб. У бланкіце — свабодны палёт птаха. І гэта ўспрымаецца як пазытыўная метафара — прадсеньнік перамогі, будучыні распраўляе крылы...

Камера «крочыць» па вузенькіх вуліцах Вільні. Тут малады Ф. Дзяржынскі, не ведаючы стомы і страху, гартаваў с-

затрымаўся на «арыфметычным» выніку. І разумееш: адкрытая самакрытычнасць Ч. Цяўлоўскага сведчыць аб яго патрабавальнасці да самога сябе, бо не кожны прымае заўвагі, калі яны адрасуюцца твору, які прызнаны ўдалым.

Адкрыўшы на вяршыцы асабістых творчых пошукаў, як узмацняецца эмацыянальнае ўспрыняцце сэнсу па-мастацку абгрунтаваным і не банальным мантажом, Ч. Цяўлоўскі пазбягае дэманстрацыйнай «дэманстрацыі» свайго ўмельства кампанаваць стужку. Калі для фільма «Там, за ракой — Дзяржынава» самым характэрным было лірычнае паглыбленне ў матэрыял, што быў асновай твора, то ў працягу яго — «Тайне Івянецкай пушчы» — больш адчувальны кінематографічны эпас. Лёс родных Фелікса Эдмундавіча, якія сціпла і самаахварна служылі тым жа ідэалам, хвалюе шырынёй паказу іх спраў на фне вялікіх падзей другой сусветнай вайны. Такім чынам, можна сцвярджаць, што Ч. Цяўлоўскі вызначае жанравую плынь кожнага фільма, зыходзячы з канкрэтнай творчай мэты.

Безумоўна, пазытыўнасць у пэўных

КАЛІ Чэславу Цяўлоўскаму даручылі рабіць навукова-папулярны фільм аб 900-годдзі Мінска, ён разважаў прыблізна так. Дзевяццецца прагатаць мноства кніг, корпецца ў архіўных матэрыялах, шукаць па музейх іканаграфію. Літаратурны сцэнарый Тараса Хадкевіча, знаўцы гісторыі горада, нават прадугледжваў такую работу рэжысёра. Асобныя старонкі яго выглядалі нарысам, дзе каментарыям адводзілася месца больш, чым так званаму выяўленчаму рэду. «Пра што» здымаць — сцэнарыст напісаў, а «што» канкрэтна (літаграфію, дакумент, архітэктурны фрагмент, гарадскі пейзаж) — справа кінематографіста.

Задача складаная, цікавая. Робячы рэжысёрскі сцэнарый, Ч. Цяўлоўскі то цалкам згаджаўся з Т. Хадкевічам, то спрачаўся і прапаноўваў штосьці сваё. Разам з апэратарам Віктарам Ёркіным выправіліся ў экспедыцыю. Камера вандравала па гораду, які на працягу дзевяці стагоддзяў не раз гарэў, разбураўся захопнікамі. Сутыкалі ў кадры і новае — здымалі і ўзоры сучаснай архітэктуры, і рэшткі мінулага: фрагмент царквы, фрыз старога дома. А ў павільёне студыі перад апэратарам былі макеты былой крэпасці... паселішчы гарадской беднаты... палацы магнатаў...

Здавалася, што кінематографічны ход для стужкі знойдзены. Ён грунтаваўся на параўнанні таг, што было калісьці, на пачатку 900-гадовай гісторыі, і што стала цяпер. Мінск на экране набываў і метафарычны і літаральны вобраз горада, дзе скрываўся шляхі — гандлёвыя і военныя. Водгулле «Слова аб палку Ігаравым», пафас і рытміка строф, дзе ажывае Няміга з яе крывавамі берагамі, — усё гэта вызначала і своеасаблівае здымкаў.

Стужку правялі. Рэжысёр разам з мантажніцай «склалі» абрысы будучага фільма. І тут Ч. Цяўлоўскі зразумеў, якое вялікае значэнне будзе мець для яго мантаж... Меневіта мантаж. Бо калі табе трэба дзевяць стагоддзяў, гавораць па-студыйнаму, «укласці» ў якія шэсцьсот метраў стужкі, тэ без строга прадуманага мантажу няма чаго і брацца за работу...

...Пачынаў Чэслаў Іванавіч дзейнасць у кіно (на тагачаснай Мінскай студыі навукова-папулярных і хранікальна-дакументальных фільмаў) мастаком. Працаваў на камбінаваных здымках, бываў і мультыплікатарам. Маляваў цэнтры, застаўкі... Раней быў мастаком-рэжысёрам у газеце «Звязда». Дарэчы, ён не без гордаці гаворыць аб тым, што з газетных рэжысёраў выйшлі вядомыя цяпер жывапісцы, графікі, плакатысты. «У рэжысуру падаўся — адзіна: я», — а уемешкай удакладніце Чэслаў Іванавіч. І з пачуццём падзякі сведчыць, што газета — гэта школа грамадзянскага мыслення. Без яе наўрад ці навучыўся б ён асэнсоўваць у прыёмках экраннага мастацтва складаныя з'явы жыцця, праблемы народнай гаспадаркі і культуры. Мастаком Ч. Цяўлоўскі працаваў і ў здымачных групах над фільмамі мастацкімі — «Гадзінік спыніўся апоўначы» і «Чырвоная лісце». Прыглядаўся да таго, што робяць рэжысёры М. Фігуроўскі і У. Корш-Саблін, мастакі В. Белавусаў, Я. Гандін, А. Грыгар'янд, дапытліва шукаў адказы на адно пытанне — «чаму?» Чаму пасля дваццаці метраў буйнага плана раптам манціруецца кароткім імгненнем панарама або — наадварот; чаму гукавым фонам для размовы герояў у руінах горада даецца рэха далёкіх крокаў; чаму... Іх было безліч, гэтых «чаму?», хоць пра рэжысуру Ч. Цяў-

АЛГЕБРА — ТАКСАМА САЮЗНІК

ванне сельскай гаспадаркі) і «Кампрэсары паршнівыя». Назвы — праязічныя. І творы гэтыя маюць практычнае прызначэнне — быць метадычным падручнікам і папулярызатарам перадавых метадаў. Але Ч. Цяўлоўскі абавязкова імкнуўся раскрыць пазіію будзённай працы, увесці чалавека ў кадр, даць нам уяўленне пра дапытліваю думку рацыяналізатара, вучонага, тэхніка.

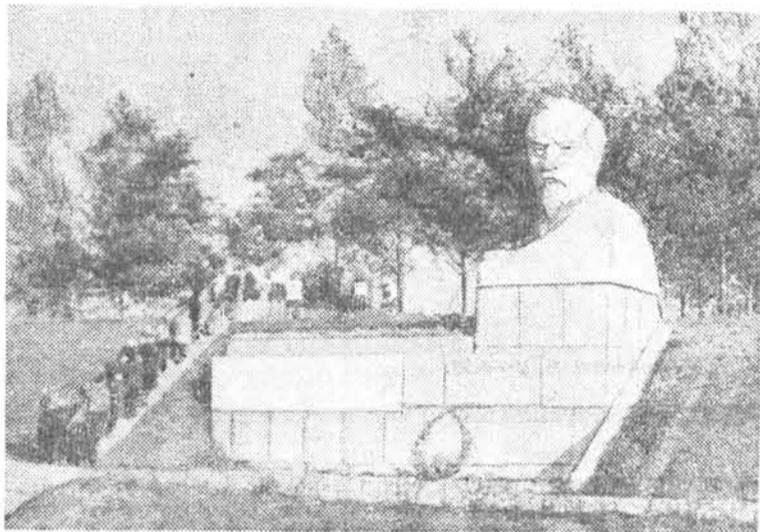
Атрымаўшы сцэнарый «Сказанне аб Мінску», ён сказаў сабе — хоціць, бывайце, вучэбныя фільмы! Ды паспешайся. Аказалася, што новыя тэматычныя даягляды не «перакрэслівалі» вопыт, што ён набыў на кінематографічнай «прозе».

Так, фільм «Сказанне аб Мінску» атрымаў пуцёчку на экран у прадугледжаным судылі аб'ёме — 574 метры, дзве часткі. Пасля напружаных творчых пошукаў ён выкрышталіваўся як зграбны і ёмісты па думцы. Рэжысёр знайшоў у музейх скульптурны партрэт Менска — легендарнага заснавальніка Мінска, і на мінулага мы глядзелі нібы вачыма гэтага далёкага продка. Калі ж на экране з'яўляліся сучасныя пейзажы, то камера рабіла нас як бы «сааўтарамі» здымак. Толькі скаманаваны яны былі па-мастацку вынаходліва і нават нечакана. А калыні адкрыццяў даваў нам маленькі па метражы эпізод з батлечным тэатрам па вуліцах старога Мінска, акцёры якога па-народнаму дасціпна і з'едліва выкрывалі феадалаў і рэлігійных цёмрашалаў!

Поспех... Фільм падаваўся глядачам. Гісторыкі таксама адзначалі па-сучаснаму сталы падыход да паказу ў такім жанры кінамастацтва значнага перыяду жыцця галоўнага горада Беларусі, цяпер сталіцы Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі.

Неўзабаве Чэслаў Іванавіч прачытаў сцэнарый «Там, за ракой — Дзяржынава». Яго захапіла вобразная мова і пазытыўнае адчуванне лёсу маладога рэвалюцыянера Ф. Э. Дзяржынскага, «бачанне» за радкамі строгіх дакументаў і пісьмаў людзей, падзей, рэчаіснасці, гімн мужнасці сына роднай зямлі... Так выразна і цікава напісаў сцэнарый гэзт Анатоль Вялюгін. І рэжысёр падаў творчую заяўку на фільм.

Магчыма, ужо самыя першыя музычныя фразы шапэнаўскага эцюда, які называюць часам «гарматай у руках», настрайваюць глядачоў на ўзнёслую і пранікнёную ноту кінаапаваданья. Дом у маёнтку Дзяржынава. Святло ў востнах. Вецер калыша вершаліны дрэў... Тут упершыню далучыўся да вольналю-

Кадр з фільма «Там, за ракой — Дзяржынава».

бе як рэвалюцыянера, змагаюся за пралетарскія ідэі...

Крыжы... На касцёлах і царквах... Званыя званы... Гуцьць арган... Здаецца, такая «ўстойлівая» рэчаіснасць, але ў краіне выпялае рэвалюцыйная сітуацыя. І срод барацьбітоў-ленінцаў — ён, Фелікс Дзяржынскі...

У доме ў Дзяржынаве чытаюць радкі яго пісьмаў. Мэта жыцця вызначана. Ён не пахінецца, ён выстаіць. Ведае — справа, якой прысвяціць сябе, справядліва і адзіна правільная. Штурм царскага ляду. І чырвань сцяга ў рабочых руках — яго любімы колер...

Стужка «Там, за ракой — Дзяржынава» сведчыла аб творчай сталасці рэжысёра. Калі раней ён навучыўся распрацоўваць і даваць кінематографічнае асэнсаванне амаль дзелавым тэмам, практычным праблемам, то цяпер, паставіўшы «Сказанне аб Мінску» і «Там, за ракой — Дзяржынава», Ч. Цяўлоўскі прадэманстраваў здольнасць мантажна мысліць і «перакладаць» на мову экранна складаную дыялектыку гісторыі і чалавечага характараў.

Звяртаемся да Ч. Цяўлоўскага з пытаннем, ці справядліва будзе калі мы палічым, што ён, зразумеўшы разам з іншымі і «сакрэт» мантажнага эфекту, адчуў сябе прафесіяналам.

— Магчыма, — адказвае ён. — Вось сядзіш, бывае, са стосам стужак. Сотні метраў. Тысячы кадраў розных планаў. І на кожным зафіксавана рэальнасць — прадамет, твар, пейзаж, інтэр'ер. Складай іх у паслядоўнасці, і тады атрымаецца кінематографічнае наведанне. Яно можа быць і яркім, і красамоўным, але — наведаннем. У мантажных стыках, падагнаўшы адзін да аднаго метааніраваана, гэтыя ж кадры набудуць якасць вобразнага выяўлення думкі. Вядома, аб усім гэтым можна прагавіць у Пудоўкіна ці Эйзенштэйна. Ды лепш самому яшчэ і яшчэ перамераць метры стужкі. Бо шукаць варта не арыфметычны прыклад, а формулу алгебраічную.

Глядзім кадры з фільма «Там, за ракой — Дзяржынава». Лясны гай пад сонцам — нібы натоўп людзей... Раптам — буйны план: дзве гонілы барозы, над імі выскія аб'екты... У дыктарскім тэксце — словы з пісьма Ф. Э. Дзяржынскага пра незабыўнае Дзяржынава... Эпізод абуджае асацыятыўную думку пра заўважылі млы сэрцу родны дут, з якога як з гнязда чалавек выпраўляецца ў далёкі шлях, успамін пра ўржанні маленства жывіць сілы, патхненне.

— Калі затрымаць яшчэ на якіх пяцішэсць метраў у кадры гэты гай, ніякіх асацыяцый не ўзнікнуць — гаворыць рэжысёр. — Будзе лес, аб якім мы штосьці наведваем — і толькі...

А вось далей, калі на экране — крыжы над Вільняй, метраж яўна зацягнуты. Спачатку з'яўляецца адчуванне пазытыўнай метафары, а потым ты вокам фіксіруеш колькасць крыжоў, наагт спрабуеш «пазнаць» — гэты, відаць, з Вострай брамы... Рэжысёр згаджаецца, што і спраўды ён тут пралік дапусціў,

фрагментах «Тайны Івянецкай пушчы», сцэнарый для якой напісаў таксама А. Вялюгін, выступае на першы план. Але рэжысёр не паўтарае тое, што было вызначальнай рысай папярэдняй яго работы. І адначаскавая стужка наблізіла да тысяч глядачоў мала вядомыя імёны і лёс Казіміра і Люцыі Дзяржынскіх, брата і сястры Фелікса Эдмундавіча. Фільм успрымаецца як кінаповесць аб іх. І фінальны рэквіем гуцьць песняй, што славіць смелых падпольшчыкаў-парызан з легендарным прозвішчам Дзяржынскіх...

Цяпер Ч. Цяўлоўскі працуе над фільмамі, ужо назвы якіх гавораць пра тую праблематыку, што ўзнімае ён на экране, — «Гектар хлеба» і «Хачу піць!» Чалавек і прырода... Безліч пытанняў. Ім прысвячаюцца артыкулы, кнігі, навуковыя даследаванні. Скажам, на вачух цяперашняга пакалення рэзка змянілася запас прэснай вады на зямлі. А чалавек і ў малым, кватэрным мікраэсце, і ўвогуле гаўснодна на планеце паўтарае знаёмае з дзіцячых гадоў кожнаму: «Хачу піць!»

Рэжысёру дарагія кадры, якія ўжо зняты: мы бачым, як падае ўзровень вады ў акіяне, на гарызонце якога — нібы прыплюсчанае, бязлітасна яркае сонца. Сонца не гасне — вады становіцца менш... Магчыма, гэта будзе метафарай-эпіграфам да стужкі. Прынамсі, Чэслаў Іванавіч і на гэты раз мае намер «перакласці» логіку разважанняў пра ахову прыроднага багацця на вобразную мову кіно. Узрушыць — тыч, што бачыш уваочыдкі. «Каб у людзей у зале з'явілася прага глытка вады», — кажа ён пра агуль з «рабочых задач» на здымках стужкі.

А «Гектар хлеба»?

— Мару аб тым, каб у зале адчулі пах смачнага бохана хлеба, а потым у думках яшчэ і яшчэ раз нізка пакаліліся хлебаробу. — гаворыць Чэслаў Іванавіч. — Гектар барэцца, як кропля расы, дае зіхатці сонца. Праз абмежаванае сказаць пра неабдымнае... Гэта — мара...

Што ж, прыгадваючы сустрэчы на экране з яго лепшымі фільмамі, думаеш, што і гэта марз рэжысёра здзейсніцца. Ёсць вопыт, ёсць матхненне. І рэжысёрскае «я», здаецца, стабілізавалася, аформілася.

Да новых сустрэч, рэжысёр Чэслаў Цяўлоўскі!

Ён спяшаецца на вэзвал — яго чакаюць у экспедыцый здымачныя групы. «Хачу піць!» і «Гектар хлеба» — як гэты сучасны жніўню, лету! Сярэдзіне года...

А. МАЦКЕВІЧ,
В. ШЫПІЦА.

Калі паслядзец на карту рэспублікі, Салігорск на ёй — чыялікая кропка. Але ён імя гэтага горада вядома ва ўсёй краіне. Тут здабываюць сілікатны — цудоўную чырвоную соль, ад якой урадлівай становіцца глеба.

Тысячы і тысячы тон солі даюць на-гара салігорскім шахцёры. Асабліва плёна працуюць зны сёлета, у трэцім раіаючым годзе пачісодкі.

Сваё традыцыйнае сьвята — Дзень шахцёра — праходзіць, машыністы, кранішчыкі, людзі іншых падземных прафесій сустракаюць добрым працойным плёнам.

Надаўна іе пашанцавала пачынаць у Салігорску, спускацца ў шахту. Тут я зрабіў некалькі замалёвак, якія прапаную ўвазе чытачоў.

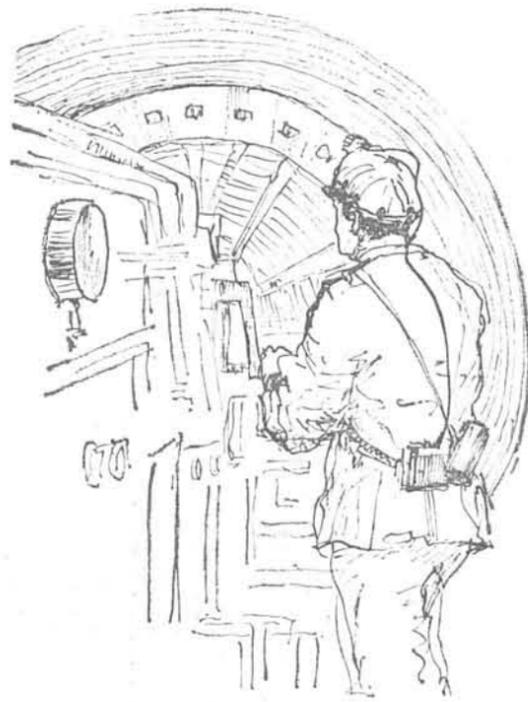
А. МОРСАУ.

Маркшэйдар П. Шлехаў.

Скрэппрыст.

Камбайн у рабоі.

ЗНАЕМЯЧЫСЯ з творами Аляксандры Паслядовіч, як бы адчуваеш дыханне зямлі беларускай, водар лугавых кветак, веснавую свежасць лісьня. Лепшыя іе творы — ібы сатканьня з ранішніх сонечных промняў. Мастачка сапраўды валодае таямніцаю творчасці. У іе — востры зрок і шчырае сэрца. Таму сённяшні дзень адчуваецца ў кожнай іе лісьце, за якую б таму іа ні ўзялася.

Тонкае разуменне прыгажосці дае ёй магчымасць «здабыць цеплыню» з літаграфскага каменя, меднай або цынкавай пласціны, кавалка лінолеўма, акварэльных фарбаў, вугалю і паперы.

На пытанне, што іе больш за ўсё хвалюе, Аляксандра Паслядовіч адказвае: «Людзі... Людзі палёў, людзі сяла... Люблю ездзіць на рэспубліцы — на Палессе, Бра-слаўшчыну, Піншчыну... Герояў сваіх знаходжу ўсюды...»

Можна быць, у гэтых падарожках, калі альбом за альбомам запаўняецца замалёўкамі, навідамі, — першакрыніца непаўторнасці іе лепшых работ, адметнасці іе творчага почырку.

Іны простыя, лаканічныя, гэтыя творы. Лаканізм — ва ўсім — у колеры, калі гэта каларовая літаграфія або акварэль, манатыпія або пастэль, у кампазіцыі, у лініях, у свосасаблівай «фактурнасці» паперы, у тэхніцы выканання, калі гэта малюнак, афорт або чорна-белая (ці ўвогуле манахромная) гравюра.

Але ўсё гэтаму паяраднічае і перш за ўсё падкупляе глядача паэтычнасць, лірызм успрыняцця свету.

Магчыма, талент іе не раскрыўся б так поўна, калі б не сустрэла іа на сваім шляху вялікіх і разумных мастакоў, вядных майстроў савецкага мастацтва. Ад настаўнікаў сваіх іа засвоіла перш за ўсё патрабавальнасць да сябе, упартасць у рабоце... Гэтыя якасці спадарожнічаюць ёй пастаянна.

Пачала іа з ілюстравання кніг. Колькасць работ у гэтым плане — невялікая, але ў кожнай — свае вартасці. Глыбока адчуць стыль, дух кнігі, перадаць вобразны лад твора — вось што, на думку мастачкі, галоўнае. Іе ілюст-

рацыі пачісодзітых гадоў да коласаўскага «Сымона-музыкі» сведчаць пра высокую творчую культуру. У іе актыве афармленне «Выбранага» А. Вялюгіна, паэмы Шаўчэнкі «Кацярына» (у сааўтарстве з В. Сахненкам), «Індыйскія апавяданні».

Але найбольш складаныя творчыя пошукі іа вядзе, бадай, менавіта ў станковай графіцы.

Адной з першых значных работ у гэтым плане быў

рач — дынамізм, свосасаблівая суровасць. Усё падпарадкавана імкненню знайсці таямніцы гармоніі чалавека і прыроды. Гармоніі не знешняй, а ўнутранай. І просты сельскі матыў, і вобраз індустрыяльнага пейзажу, і любая права нашага штодзённага жыцця ператвараюцца ў іе работах у сапраўдную паэзію. Пра гэта сведчаць творы мастачкі «Асушка балот. Палессе», «На рацэ Гарыні», «Полацкі нафтаперагонны».

стагоддзі і ў наш час.

Свет актыўнай чалавечай дзейнасці ў творчасці Аляксандры Паслядовіч — рухомы. Мастачка не стаіць на месцы, не здавальняецца аднойчы дасягнутым поспехам. Вядомы ёй і сумненні, і няўдачы. Але іны — не ад бяспсілля. Іны — ад складанасці настаўленых перад сабою задач.

Прыгадаем іе творы «Раніца», «Паўдзень», «Вечар», «Маці»... Прыгадаем сюіту

тызацыі рэчаіснасці, лад паэтыкі, абраны тут мастачкаю, — адметны і тлумачыцца той духоўнай насычанасцю, якая закладзена ў творчым характары мастачкі. Падкрэсленая прастата ў лепшых лісьтах набылае адметную адухоўленасць, уліваетца ў рэчышча творча засвоеных традыцый народнага мастацтва, памножаных на высокі, вытанчаны прафесіяналізм.

Наколькі свабодна распараджаецца мастачка вынайздзенымі прыёмамі спасцігнення і перадачы рэчаіснасці, наколькі арганічна падпарадкоўвае мастакоўскі прыём абранай тэме, сведчаць такія, напрыклад, работы, як «Раніца», «Зімовыя вечары», «Дзень сьвята», «Галія», «Даждзлівы дзень». Тэхналогія — стрыманая. Іа не «выпірае». Больш таго: прыём вынікае з тэмы. Прыём падпарадкаваны мастачцы, выяўляе тое, што хоча аўтар.

Творчы дыяпазон мастачкі — шырокі. У іе творах — самы разнастайны матывы. Вось, напрыклад, «Карагод» — задушэўная песня аб прыгажосці народнага танца. А побач — трыпціх «Вайна народная», ліст «Партызанская сям'я». І яшчэ — «Полацкі нафтаперагонны». І — партрэты людзей. Розных. Прыгожых духоўна. Багатых на пачуцці.

Шмат увагі надае мастачка малюнку. Натурны малюнак для Аляксандры Паслядовіч — не толькі падсобны матэрыял для будучых кампазіцый. Ён мае часцей за ўсё і самастойнае значэнне. Пра іе крымскія малюнкi, пра замалёўкі, створаныя ў Дагестане, Закарпаці, на Волзе, а таксама ў Балгарыі, Польшчы, Францыі, Чэхаславакіі можна (і трэба!) пісаць спецыяльнае даследаванне. Беларусь у іе малюнках — паэтычная, непаўторна прыгожая, успрынятая па-свойму, вострым, назіральным вокам.

Некалі Марцірос Сар'ян казаў: «Я перакананы, што без зямлі няма мастака. Сэрца зямлі знаходзіцца ў сэрцы чалавека. Усё зыходзіць з сэрца, усё пачынаецца ад сэрца...»

Якраз гэтыя словы вялікага мастака я паставіў бы эпіграфам да творчасці Аляксандры Паслядовіч.

Барыс КРЭПАК.

ШЧОДРАСЦЬ

цыкл лістоў «Чатыры пары года», выкананы вугалем, гуашу і пастэлю (1958). Да гэтай тэмы вяртаецца мастачка і пазней, але ўжо ў іншым плане, паглыбляючыся эмацыянальна і розумам у правы жыцця прыроды, адлюстраваныя ў духоўным жыцці чалавека.

На ўсім шляху творчасці Аляксандры Паслядовіч спадарожнічае настойлівы пошук. Пошук ва ўсім — у тэматыцы, сюжэтах, матэрыялах, спосабах скарыстання матэрыялаў. Іа шукае новыя магчымасці пластычнай выразнасці, новыя прыёмы выкарыстання матэрыялаў, пра што сведчыць багацце графічнай тэхнікі, якую іа прымяняе. Тут і акварэль, і гуаш, і літаграфія, і афорт, і літаграфія, і пастэль, і гравюра на кардоне, і туш... У іе тэматычным арсенале з'яўляюцца творы, прысвечаныя новабудуўлям, людзям працы.

На змену пачуццю спакою, актыўна выяўленаму ў першы перыяд творчасці, прыходзіць успрыняцце складанасці і вострыні сучаснага жыцця з яго ўнутранымі канфліктамі, з яго зменлівасцю, рухам наперад. Адсюль у тво-

«Партрэт даяркі Ганны Красько», акварэльны партрэт калгаснікаў з серыі «Працаўнікі Палесся» і многія іншыя лісты.

Аляксандра Паслядовіч паглыбляецца ў вывучэнне народнай творчасці Беларусі. Іа вучыцца ў народнага мастацтва яго агульным заканамернасцям — якаснасці мовы, эмацыянальнай выразнасці, мудрасці кампазіцыі, гранічнаму лаканізму, шчодрасці і багацію форм і фарбаў. Мастачка пераплаўляе здабыткі стагоддзяў праз прызму нашага стагоддзя і праз свой асабісты мастакоўскі тэмперамент, праз свой асабісты жыццёвы, чалавечы вопыт. Іа спасцігае сувязь пакаленняў, пры якой традыцыя не скоўвае, а пашырае творчасць сучаснага мастака.

Менш за ўсё іа падпадае пад уплыў знешняй стылізацыі «пад народнае», пад уалыў этнаграфічнага падыходу да спазнанага ў народным мастацтве. Дух нашага жыцця дазваляе ёй глыбока гаварыць пра сучасніка, чалавека новага свету, народжанага Вялікім Кастрычнікам. У гэтым чалавеку — канцэнтрацыя лепшага са здабыткаў этыкі ў мінулыя

«Беларускія народныя песні», над якой мастачка працавала два гады... Прыгадаем іе «Жанчыні Палесся»... Якія гэта сапраўды добрыя і сапраўды розныя творы! Як паямайстэрску выкананы іны!..

Плаўныя цякучыя лініі нагадваюць у мастачкі лад беларускай мелодыі, багатай на адценні. Аляксандра Паслядовіч быццам перакладае на мову літаграфіі шматгалоссе, поліфанію народнага меласу.

Глыбокае разуменне жыванісу дапамагае ёй бачыць сваю графіку ў колеры, перадаваць вельмі тонкія градацыі тонаў і паўтонаў.

Вобраз у Аляксандры Паслядовіч заўсёды арганічна кладзецца на паперу, гранічна раскрываючы сваю сутнасць, ствараючы дэкаратыўнае відовішча. Дэкаратыўнае і ў манахромным лісьце, і ў каларовым. А адносіны да колеры — тактоўныя, тонкія. Іны раз у іе бываюць каларовыя літаграфіі на рэзкіх колерных кантрастах («Тканіна і кветкі», «Гаспадыня»), іны раз — маляўнічыя «аплікацыі» («Арабіна»). У гэтых і іншых работах няма самадаўлеючага колеры. Усё падпарадкавана пошукам гармоніі, прадыхтаванай праявамі жыцця.

Калі глядзім іе лісты «Беларускае сьвята», «Музыкі», «Лета ўраджайнае», — нельга не заўважыць: спосаб паэ-

КАМБАЙНЕРЫ Мікола Правасудаў і Васіль Шанец прыйшлі ў Хутарскі сельскі клуб проста з поля. Яны, як і іншыя механізатары саўгаса «Светлагорскі», цэлы дзень убіралі збожжа. І вось іх, лепшых камбайнераў, запрасілі сюды, на вечар «Прыходзь да нас у госці, таварыш ураджай».

Гэты вечар адкрыў дырэктар саўгаса М. Назарэнка. Ён раскажаў прысутным, як гаспадарка рыхтавалася да жніва, як зараз механізатары і ўсе хлебаробы змагаюцца за тое, каб убраць ураджай да аднаго зярняці.

У пацвярджэнне яго слоў, з клубнай сцэны выступілі героі жніва — камбайнеры М. Правасудаў і В. Шанец. Коротка, сціпла гаварылі яны. Гаварылі пра багаты сёлетні ўраджай, пра тое, што не пашкадуюць сіл, ні часу, каб давесці яго да ладу.

Калі іх выступленне было закончана, да механізатараў падбеглі піянеры мясцовай школы. Яны павіншавалі камбайнераў з пачаткам жніва.

Вечар «Прыходзь да нас у госці, таварыш ураджай» закончыўся вялікім качэртам самадзейных артыстаў, у якім гучалі песні аб працы, Радзіме, партыі. Ён вельмі спадабаўся хлебаробам саўгаса «Светлагорскі». І ў тым, што вечар прайшоў так цікава і захапляюча — заслуга работнікаў сельскага клуба. Бо ён быў падрыхтаваны і адбыўся па іхняй ініцыятыве.

Сур'ёзны экзэмен трымаюць зараз хлебаробы Гомельшчыны на жніве. Заклік украінскіх камбайнераў працаваць так, каб найбольш прадукцыйна выкарыстаць тэхніку і кожны сонечны дзень, да апошняга коласа сабраць вырашчаны ўраджай, знайшоў гарачы водгук сярод механізатараў вобласці.

У гэтым усенародным паходзе за высокі ўзровень земляробства лічаць сябе мабільізаванымі і работнікі культурнаасветных устаноў. Сёння цяжка сустрэць дом культуры, клуб, бібліятэку, якія стаялі б у баку ад клопатаў калгасаў і саўгасаў.

Прадстаўнікі шматлікай арміі сельскіх культурнаасветных устаноў працягваюць максімум ініцыятывы, вынаходлівасці, энергіі для таго, каб дакладна вызначыць сваё месца ў агульнай справе.

У непарыўнай сувязі з гаспадарчымі планами калгаса імя Урыцкага Гомельскага раёна будуюць сваю работу Урыцкі сельскі дом культуры і бібліятэка (дырэктар СДК А. Пераверзеў, загадчыца бібліятэкі Р. Таптухіна). Гэтыя ўстановы культуры за апошні час правялі шмат масавых мерапрыемстваў, рэгулярна выпускаюць «баявыя лісткі», у якіх раскажваецца пра герояў жніва.

Урыцкі сельскі дом культуры надае вялікае значэнне прапагандзе працоўных традыцый, прывіццю моладзі любіць да сельскагаспадарчай вытворчасці. Выпускнікам мясцовай сярэдняй школы запамніўся дыспут «Кім ты рыхтуешся стаць, якім ты хочаш быць?». Дыспут гэты адбыўся напярэдадні жніва, у ім

прынялі ўдзел кіраўнікі калгаса, галоўныя спецыялісты, настаўнікі, вучні.

Сістэматычная і карпатлівая работа з моладдзю дае свае станоўчыя вынікі. Ужо колькі гадоў запар значная частка былых выпускнікоў сярэдняй школы дасягае высокіх паказчыкаў у сельскагаспадарчай вытворчасці.

Прыкладаў шматграннай працы, сапраўды творчай дзейнасці сельскіх ача-

РАЗАМ З ХЛЕБА- РОБАМІ...

гоў культуры можна прывесці нямала. Вынаходліва працуюць многія ўстановы культуры Рагачоўскага, Гомельскага, Жлобінскага, Рэчыцкага, Лельчыцкага і іншых раёнаў вобласці.

З мэтай умацнення ўвагі культурнаасветных устаноў да сельскага працаўніка, абласное ўпраўленне культуры склала план масава-палітычных мерапрыемстваў і культурнага абслугоўвання хлебаробаў на перыяд нарыхтоўкі кармоў для жывёлы і ўборкі ўраджаю. У адпаведнасці з гэтым планам у клубах, дамах культуры і бібліятэках распрацаваны свае падрабязныя мерапрыемствы на гэты перыяд.

Пры абласным ўпраўленні культуры створан і дзейнічае апэратыўны штаб, які ўзначальвае дырэктар абласнога Дома народнай творчасці Л. Рудзькоў. У задачы штаба ўваходзіць усё, што непасрэдна звязана цяпер з культурным абслугоўваннем працаўнікаў сяла. Сюды рэгулярна паступаюць звесткі аб маршрутах агітбрыгад, аб дзейнасці аўтаклубаў і канцэртных брыгад філармоніі, аб выездах бібліятэчных перасовак.

Цяпер на Гомельшчыне дзейнічае 267 агітбрыгад, якія за першае паўгоддзе зрабілі больш як 3,5 тысяч выступлен-

няў, у тым ліку за час уборкі каля тысячы.

У раёнах арганізуюцца аўтапаезды, у складзе якіх не толькі артысты мастацкай самадзейнасці, але і лектары таварыства «Веды», і аўгалаўка, і машыны з прадстаўнікамі службы быту.

Заслугоўвае ўвагі дзейнасць агітбрыгад Гомельскага, Рэчыцкага, Брагінскага, Ельскага і многіх іншых раёнаў. У дарозе знаходзіцца інфармацыйна-палітычны клуб «Арбіта» Жлобінскага раённага дома культуры. Гэта своеасаблівы метадычны цэнтр, які аказвае на месцах апэратыўную дапамогу культурнаасветнікам метадычнымі распрацоўкамі, сцэнарыямі, рэпертуарным матэрыялам для мастацкай самадзейнасці, бібліяграфічнымі звесткамі для бібліятэк і перасовак.

Важным участкам работы ўстаноў культуры з'яўляецца арганізацыя галаснасці сацыялістычнага спаборніцтва, прапаганды перадавога вопыту і ўкаранення яго ў практыку. У клубах, чырвоных кутках і бібліятэках аформлены дошкі Гонару, вядуцца «Дзённікі спаборніцтва», «Каляндары працоўнай славы», выпускаюцца «маланкі», «баявыя лісткі», фота-светлагазеты, у якіх апэратыўна адлюстроўваюцца вынікі спаборніцтва брыгад, аддзяленняў калгасаў і саўгасаў на жніве.

Вялікі ўплыў на фарміраванне ў людзей камуністычных адносін да працы, умацаванне дысцыпліны аказваюць такія важныя і эфектыўныя мерапрыемствы, як вечары працоўнай славы, ушаноўванне пераможцаў спаборніцтва, вечары-рапартаў брыгад і аддзяленняў.

Добрай традыцыяй сталі ў вобласці выступленні калектываў тэатра і філармоніі перад сельскім глядачом. Летась і за прайшоўшы перыяд гэтага года прафесіянальнымі калектывамі ў сельскай мясцовасці дадзена 1.270 спектакляў і канцэртаў. Для абслугоўвання працаўнікаў сяла ў перыяд уборкі ўраджаю абласная філармонія падрыхтавала тры канцэртныя брыгады.

На вёсцы працуюць не толькі нашы прафесіянальныя калектывы, але і тыя, якія прыязджаюць да нас на летнія гастролі. У ліпені—жніўні выступалі артысты Херсонскага музычна-драматычнага тэатра, Харкаўскага акадэмічнага тэатра імя А. С. Пушкіна, Магілёўскага драматычнага тэатра. Цяпер перад хлебаробамі і жывёлаводамі выступаюць артысты Адэскага дзяржаўнага музычна-драматычнага тэатра.

Установы культуры працуюць над далейшым удасканаленнем форм і метадаў культурнага абслугоўвання насельніцтва, умацоўваюць сувязь з жыццём. Мы ганарымся тым, што ўносім свой пэўны ўклад у хутчэйшае завяршэнне ўборачных работ, у выкананне сацыялістычных абавязанстваў, якія ўзялі хлебаробы Гомельшчыны ў трэцім, рашаючым годзе чэравятай пяцігодкі.

Э. ГЛАДКОВІЧ,
начальнік Гомельскага абласнога ўпраўлення культуры.

БІБЛІЯТЭКА— МЕТАДЫЧНЫ ЦЭНТР

ПРАЧЫТАЎ я артыкул «Недзіцячыя клопаты дзіцячай бібліятэкі» і сур'ёзна задумаўся: урэшце-рэшт, а хто павінен дапамагаць дзіцячай бібліятэцы?

У нашым раёне 27 сярэдніх і 21 васьмігадовая школа. Многія бібліятэкары там не маюць адпаведнага вопыту работы, бо назначваюцца на гэту пасаду пераважна з ліку настаўнікаў-прадметнікаў. Часам, імі працуюць старшыя пільвержыцкія, якія, нягледзячы на ведаўнасць, як складзі тэматычны каталог, перспектывны план работы. У апарце раённага аддзела народнай асветы штатнай адзінкі метадыста на школьных бібліятэках няма, хоць патрэба ў гэтым вялікая.

Праўда, мы знайшлі выхад: метадычным цэнтрам стала ў нас раённая дзіцячая бібліятэка, дарэчы, адна з лепшых у вобласці. Пачалі з арганізацыі тэарэтычных і практычных семінараў, з таго, як складзі каталог, картатэку і г. д.

Гэтыя пытанні разглядаліся на адным з семінараў. Практычная вучоба прынёсла свой плён. А ў хуткім часе загадчыца раённай дзіцячай бібліятэкі Марыя Саўчык прапанавала правесці яшчэ адзін семінар — вясны. Адбыўся ён у Пярэжырской СШ. Загадчыкі бібліятэк многіх школ раёна прысутнічалі ў гэты дзень на літаратурна-музычнай кампазіцыі на матывах паэмы Анатоля Вялюгіна «Вецер з Волгі», прынялі ўдзел у абмеркаванні гэтага твора. Затым бібліятэкары падзяліліся вопытам сваёй работы, расказалі аб метадыцы правядзення розных масавых мерапрыемстваў.

З вялікай аддачай прайшоў семінар работнікаў школьных бібліятэк на тэме «Работа школьных бібліятэк па прапагандзе эканамічных ведаў сярод вучняў». На яго запрасілі работнікаў Мінскай абласной дзіцячай бібліятэкі імя Я. Маўра Я. Керуль і І. Гарэлаву.

Супрацоўнікі раённай бібліятэкі заўважылі, што сярод вучняў дрэнна прапагандуюцца творы дзіцячых беларускіх пісьменнікаў. Тады і вырашылі ўзняць гэтае пытанне на секцыі кіраўнікоў школьных бібліятэк. Падрабязную справаздачу зрабіла М. Саўчык. Менавіта яна выказала рад слушных меркаванняў па прапагандзе дзіцячых кніг.

Прайшоў год. Зазірніце цяпер у бібліятэку Пухавіцкай СШ. Загадчыца бібліятэкі Яніна Ладуцька з прыемнасцю пакажа вам стэнды «Беларускія дзіцячыя пісьменнікі», «Выйшлі з друку», «Што ты ведаеш пра Я. Маўра?» і г. д. Гартаем абанементаў школьнікаў. Сяргей Ланко... Раней хлопчык увогле не цікавіўся кнігамі. Цяпер інакш: класнік з ахвотай чытае творы А. Пальчэўскага, В. Хомчані, А. Лойкі, М. Калачынскага і іншых.

А завітайце ў Талькаўскую школьную бібліятэку. Загадчыца яе Марыя Юзафовіч прапануе вам новыя кнігі дзіцячых пісьменнікаў. Тут ёсць рэкамендацыйныя спісы, часта наладжваюцца ранішнікі па матывах беларускіх казак, вядзецца кніга водгукаў.

Значна палепшылася работа бібліятэк Сяргеевіцкай, Турынскай, Суцінскай сярэдніх школ. Тут прайшлі канферэнцыі чытачоў па творах В. Зуёнка, В. Вольскага, С. Грахоўскага, А. Васілевіч і іншых пісьменнікаў.

Я перакананы, што толькі пры гарачай зацікаўленасці да друкаванага слова можна дабіцца поспеху. Прапагандаваць творы беларускай дзіцячай літаратуры — абавязак работнікаў школьных бібліятэк. Гэта — найпершая ўмова ў рабоце і выкладчыкаў роднай літаратуры, якія падчас не працуюць у кантакце з бібліятэкарамі, самі не ведаюць новых твораў, не цікавяцца тым, што чытаюць дзеці.

Не, я не кажу гэта пра ўсіх выкладчыкаў роднай літаратуры. Большасць з іх — энтузіясты сваёй справы. Але ж яшчэ не пераважылі і такія, што не рыхтуюцца належным чынам да ўрокаў мовы і літаратуры і «скрозь пальцы» глядзяць на гадзіны, адведзеныя на выкладанне прадмета.

Трэба ўратавацца ад такіх «аматараў» літаратуры.

Браніслаў ЗУБКОЎСКИ,
Інспектар Пухавіцкага раённага аддзела народнай асветы.

Шаласцяць старонкі кнігі, Шэлпучца бярозкі...
Фотаэцюд А. ЛУКАШОВА.

ЯГО АПОШНІ БОЙ

ДВАНАЦЦАЦЬ штурмавікоў «ІЛ-2» на зольку ўзняліся з прыфрантавога аэрадрома і дзевяць групамі ўзялі курс на паўночны захад. Машыны ішлі на гранічна дапушчальную для штурмавікоў далёкасць палёту, таму камандзір палка накіраваў на баявое заданне лепшых, найбольш вольтных лётчыкаў. Яны павінны былі нанесці бомбава-штурмавы ўдар на эшалонах гітлераўцаў з баявой тэхнікай і жывой сілай, што стаялі на станцыі Слуцк.

Дзевяці ў раёне Глушка і Любані эскадрылля пералезла лінію фронту, якая зверху добра праглядвалася па шматлікіх вогнішчах, выбухах снарадаў. Прарваўшы нямецкі фронт пад Парычамі і Вабруйскам, нашы падраздзяленні імкліва ўваходзілі ў прарыў, збіваючы ворага з прамежкавых умацаваных пунктаў.

...Вузкая шэраў рыскай праплыла ўнізе «Варшаўская» шаша, што рассякае Слуцк з усходу на захад, звільстаў змейкай бліснула рака. Нямецкія зенітныя батарэі маўчалі: напэўна, гітлераўцы не чакалі, што савецкія франтавыя самалёты з'явіцца так рана. А грозныя «ІЛы», выстраіўшыся ў ланцужок, пачалі пікіраваць на чатыры варожыя эшалоны. Мала хто ў ліхаманцы бамбёжкі, шалёнага перастуку зенітак заўважыў, як адзін чырваназоркавы самалёт урэзаўся ў вагоны.

Амаль чварць стагоддзя не было вядома прозвішча лётчыка, які кінуў на фашыстаў палаючую машыну. Ведалі толькі, што ў баях за вызваленне Слуцка ўдзельнічала 299 гвардзейская Чырванасцяжная штурмавая авіядывізія, якой было прысвоена званне «Слуцкая». Адзед прапаганда і агітацыі Слуцкага райкома партыі завязаў перапіску з архівам Міністэрства абароны СССР. Неўзабаве адтуль прыйшла вестка: у налёце на варожыя эшалоны на станцыі Слуцк 29 чэрвеня ўдзельнічалі лётчыкі 174-га авіяпалка, а прозвішча героя,

які не вярнуўся з таго палёту, Дробатаў Міхаіл Андрэевіч, лейтэнант, кавалер двух ордэнаў Чырвонага Сцяга, Чырвонай Зоркі і Айчынай вайны першай ступені. Родам ён з горада Свядлоўска Варашылаўградскай вобласці.

Па ініцыятыве аднаго з ветэранаў 174-га авіяпалка М. В. Какурнікава, які даслаў свае ўспаміны, райком партыі накіраваў вялікай групе былых лётчыкаў палка запрашэнне прыехаць на святкаванне дваццаць дзевятай гадавіны вызвалення горада ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў. І яны адгукнуліся, прыехалі. З Масквы і Сімферопалю, Краснадара і Саратава. Прыехалі Герой Савецкага Саюза гвардыі палкоўнік ў адстаўцы, зараз супрацоўнік аднаго з маскоўскіх навукова-даследчых інстытутаў М. С. Лакоў і палкоўнік у адстаўцы Г. В. Баламуткін, былыя лётчыкі, штурманы, паветраныя стралкі Ю. К. Крангач, М. А. Сапуноў, Н. В. Какурнікаў і іншыя — ўсе ўжо з сівізнай на скронях, але «палётчыцку» падцігнутыя, сабраныя, шчырыя і простыя.

Случачна сустрэлі іх як родных сыноў, паказалі ўсё, чым багатыя: новыя жылыя кварталы, сельскі будаўнічы камбінат і фабрыку мастацкіх вырабаў, звязілі ў перадавы калгас імя Кірава, на адкрыццё мемарыялу загінуўшым воінам і землякам у калгас «Чырвоны Кастрычнік», і ўсюды крылатым байцам наладжваліся цёплыя сустрэчы.

Мне давялося гутарыць з падпалкоўнікам Ю. К. Крангачом, які ўдзельнічаў у тым баявым вылёце 29 чэрвеня і зараз жыве ў г. Чырвоны Кут Саратаўскай вобласці. Вось што ён расказаў:

— Я ішоў следам за машынай Дробатава, бачыў,

як Міша выпусціў «эрэсы», скінуў бомбы, як самалёт адкрыў агонь з гармат і кулямётаў. І рантам на пласкасцях самалёта Дробатава замітусілася полымя, яно ахапіла ўвесь фюзеляж. Відаць, вораг усё ж апамятаўся пасля нашага ўдару і яму ўдалося падбіць Дробатава. Я разлічваў, што Міша выведзе машыну з піке і пойдзе на вымушаную пасадку, мы змаглі б яго прыкрыць з паветра, снарады і патроны ў нас яшчэ былі. Але здарылася непрадбачанае: самалёт, ведучы агонь, урэзаўся ў эшалоны... Гэта быў 65-ы баявы і апошні вылет Мішы. Яму ішоў толькі 22-гі год, але ён ужо быў намеснікам камандзіра эскадрылля.

Былі камандзір эскадрылля Герой Савецкага Саюза Г. В. Баламуткін, на рахунку якога 194 баявыя вылеты, дапоўніў успаміны свайго аднапалчанина:

— Машына Дробатава пры выхадзе на баявы курс ішла следам за маёй. Адстраляўшыся і выйшаўшы з піке, я заклаў круты віраж, з радасцю ўбачыў, як палаюць вагоны і мітусяцца гітлераўцы. І тут жа позірк мой упаў на машыну Дробатава — яна гарэла, але гарматы і кулямёты «ІЛ» усё білі і білі. Відаць, Міша не знімаў пальцаў з гашэтак да апошняга дыхання.

Восенню сорак чацвёртага года па справах службы я прыязджаў у Слуцк, наведваў месца, дзе ўпаў самалёт Дробатава, там стаяў эшалон-шпіталь. Ад яго начальніка я даведаўся, што пры падрыхтоўцы веткі над стаянку эшалона рамонтныя рабочыя, ачышчаючы яе ад накручаных выбухамі рэак, убачылі рэшткі самалёта «ІЛ-2». Сталі капаць глыбей — знайшлі трупы Дробатава і паветранага стралка сержанта Сакалова.

...На сустрэчу ветэранаў палка прыязджала сястра Дробатава — Валянціна Андрэеўна Дробатава. Па яе ўспамінах, Міша перад вайной скончыў у Варашылаўградзе аэраклуб, потым, у вайну — лётнае вучылішча і летам сорак трэцяга года прыняў грозны «ІЛ-2», удзельнічаў у баях на Данбасе, на Курскай дузе. Міша быў весельчак, балагур. Ён добра іграў на баяне і гітары, часта ў перапынку паміж вылетамі весяліў лётчыкаў. Такім ён і застаўся ў памяці сястры, баявых сяброў.

...На ўскраіне горада госці наведвалі ціхую, усю ў зеляніне садоў і прысад вуліцу, якая з нядаўняга часу носіць імя Міхаіла Дробатава. Лі вуглавога домкі, на фасадзе якога ўмацавана мемарыяльная дошка, лётчыкі ўсклалі вянкі, ушанавалі памяць баявога таварыша мінутай маўчання, а потым накіраваліся на чыгуначную станцыю. З грукатам міма іх пранёся чарговы эшалон з салігорскім сільвінтам, і гудкі паравоза нібы салотавалі герою-лётчыку.

Міхась ТЫЧЫНА.

ЗЯЗЮЛЬЧЫНЫ ГАДЫ

[Заканчэнне. Пачатак на 8-й стар.]

Пры дарозе, там, дзе ад яе адыходзіла сцежка, цягнулася ўгару старая, абадрана ўнізе сасна. Пакуль Саламія з дзяўчынкамі абходзіла кусты, хлапчуні паспелі прымацаваць на сасне таблічку.

— Вось, паглядзіце, — хвалілася. — «Да маглы партызана Васіля Ганчара».

Саламія стала, моўчкі глядзела на яе. Вочы слязіліся, але гэта відаць, ад сонца, таму што плакаць яна ўжо адвыкла.

— Добра будзе, — пахваліла нарэшце. — Вось толькі б крыху вышэй.

— А мы перамесцім, — тут жа адгукнуўся старэйшы і дастаў з сумкі абцугі.

— Цяпер якраз, — кінула Саламія, калі таблічка апынулася на новым месцы. — А то хто-небудзь мог і зачапіць.

Яны развіталіся на ўскраіну лесу. Піянерам трэба было направа, да Сасновага, а Саламія, пастаяўшы, пакуль іх шустрыя постаці не зніклі між дрэвамі, пайшла ўперад вузенькай, зарослай палявой сцяжынкай...

Не было Ладзіміра ні ў той, ні ў наступны дзень. Прыехаў ён у суботу, толькі на трэці вечар. Саламія ўжо і чакаць перастала, сядзела адзінока ля прызбы, нарваўшы карове бур'яну. На вуліцы раптам загула машына, спынілася каля хаты. Машына была з прычэпам, нагужаная лесам. Ладзімір вылез з кабіны, крыху пастаяў, нібыта на чужых нагах, і пачаў развязаць ланцугі. «Хоць бы на двор зайшоў», — пакрыўджана падумала Саламія, стомлена ідучы на вуліцу.

— Драстуйце, — павіталася.

— Драстуйце, мамаша, — весела адказаў шафёр, а Ладзімір толькі нешта буркнуў.

— Сыноч, — звярнулася да яго, — нашто ж вы тут скідаеце? Адразу б і на пілараму адвезлі.

— Няма часу, потым, — адказаў панура. — Лепш аддзіцеся, а то яшчэ зачэпіць.

Адступіла, пастаяла, прыхінуўшыся да брамкі. І калі першая калода, глуха вухнуўшы, упала на траву, пайшла гатаваць вячэру.

Елі амаль моўчкі. Відаць, недзе па дарозе ўжо закусілі, а тут толькі так, дзеля прыліку. Курылі. А яна сядзела, кradком глядзела на сына. «Схуднеў, шчокі запалі. Не гляне, не загаворыць. Чым не дагадзіла?» Чакала, калі скончаць, калі той, другі, не яе, ляжа спаць, каб пагаварыць.

— Настаўніца тут? — спытаў нарэшце нехаця.

— Тут, сыноч, тут, — узрадавана адказала. — Яшчэ не паехала. Сядзела ўвесь дзень, чакала, а надвечоркам...

— Хай сядзіць. Яе справа сядзячая. Спаць дзе будзем?

— Ці ж няма дзе? І на тапчане, і на ложку... на ляжанцы можна.

— Я б на сене, — сказаў шафёр, — люблю спаць на сене.

— Можна і на сене, ёсць крыху на вышках. Дык жа каб не замерзлі пад раніцу, кладзіцеся лепей у хаце.

— Мы народ звыклы, — падняўся шафёр. — Не змерзну.

Пакуль Саламія прыбірала на стале, Ладзімір павёў сябрука на вышкі. Вярнуўся, моўчкі стаў распранацца.

— Ехаць вам калі? — спытала, абы толькі не адмоўваўся.

— Раніцай.

— Раскажы хаця, як ты там, — не царпелася ёй.

— Як усе.

— А мы чакалі, чакалі...

— Не было часу.

— Кажуць, ажаніўся, — вымавіла дрыжачым голасам.

— Ажаніўся. Дык што?

— Ды нічога, нічога, сыноч...

— Прыедзе — убачыце, — дадаў нібыта лас-

кавей.

— Хіба я чаго... нядобрага табе хачу? Сын маўчаў. Саламія высыпала ў міску крошкі, выцерла аб ручнік, што вісеў на цвіку ля парог, рукі.

— Толькі так, сыноч, не робіцца. — працягвала. — Няўжо не мог прыехаць, парадзі напраціць... Людзі от гавораць...

— Няхай гавораць, — перабіў ён яе. — Ім абы языком біць. Не ім жыць — мне.

— Ды табе, табе. Таму і баліць мне. Глянё на сябе. Схуднеў, абнасіўся...

— Не на вяселле ехаў — з лесу. — Ён зняў чаравікі, лявіва кінуў у кут адзін, другі, і як быў — у кашулі, штанах — паваліўся на падушку.

— Чуеш, Ладзімір, не едзь туды болей. Хата тут, гарод... Дзяўчына па табе сохне. Як дазналася, што прыедзеш — аж засвіцілася...

Маўчаў.

Пад вокнамі пачуліся крокі, рыпнулі дзверы.

— Добры вечар! — стала на парозе, усміхнулася. — А дзе ж госці?

Саламія маўчала. Настаўніца пастаяла, раптам уся, нібы згаснуўшы, зняможана прайшла ў хату.

— Няма ў нас, дачушка, гасцей, — глуха прамовіла Саламія. — Есць пастаяльцы. Прыехалі, напіліся, наеліся ды спаць.

Яна накрыва сына коўдрай, адышла.

— Падманулі нас з табой зязюлі, — сказала.

— Прынеслі вестку, ды не тую, што чакалі.

...Ноччу ёй не спалася. Сонна варочаўся і нешта мармытаў сын, а за перагародкай, у тым пакоі не гасла святло. Там настаўніца, а можа гэта за акном на двары вецер, уздыхала, хадзіла ледзь чуна. Саламія неяк пачуўся нібы ўскліп, але ўсё адразу ж сціхла, і яна вырашыла, што гэта ёй падалося.

Ляжала, слухала чуйную начную цішыню, і ніяк не магла сабраць свае думкі. А яны грукваліся — то бясконда далёкімі, нібы ўжо не пра яе, успамінамі маладосці, галасістымі вясельнымі званочкамі, першымі дзіцячымі выгукамі, уставалі перад вачыма пякельным полымем, пахавальнымі, маленькай допчачкай на сасне пры дарозе, адгукаліся пранізлівым голасам невядомай нявесткі, што адабрала ў яе сына... апошняга сына, пакінуўшы яе адну, з ненадзейнымі, хісткімі, як владка, зязюльчымі гадамі.

Пераклала з украінскай В. ПАТАВА.

ЛЕНИН У ВЫЯЎЛЕНЧЫМ

МАСТАЦТВЕ

У Музеі Леніна ў Варшаве адкрылася пастаянная выстаўка «Ленін у сучасным польскім выяўленчым мастацтве». У яе ўваходзіць каля 70 жывапісных, скульптурных, медальерскіх і графічных работ, створаных мастакамі старэйшага і маладога пакалення, у тым ліку работы скульптараў Ксаверы Дунікоўскага і Зофі Вольскай, медальераў Эдварда Гароля і Віславы

Мюльднер-Няцкоўскай. Звяртаючы ўвагу жывапісных твораў Эўгеніюша Эйбіша, Юльюша Краеўскага, Бенона Ліберскага і Анджэя Струміла. Маюць цікавасць і графічныя лісты Тадэвуша Кулісевіча і Канстанты Сапоцька. Асновай экспазіцыі з'яўляюцца работы, якія атрымалі прэміі на конкурсе, арганізаваным у сувязі са стагоддзем з дня нараджэння У. І. Леніна. Выстаўка будзе пашырацца за кошт новых твораў на ленінскую тэматыку.

«Польское обозрение».

АДКРЫТАЕ ПІСЬМО ЧЕХАСЛАВАЦКАГА ПІСЬМЕННІКА

ПРАГА (ТАСС). Чэхаславацкая газета «Праца» апублікавала пісьмо пісьменніка Міраслава Голуба, аднаго з тых, хто падпісаў складзены ў 1968 годзе контррэвалюцыйнымі сіламі дакумент, вядомы пад назвай «2 тысячы слоў», а таксама петыцыю да прэзідэнта ЧССР, распаўсюджаную тымі ж сіламі ў канцы мінулага года. М. Голуб крытыкуе свае ранейшыя дзеянні, называючы іх памыл-

кай і падкрэсліваючы, што ён не разумеў іх магчымых грамадскіх вынікаў. Я шкадую, піша ён, што пад контррэвалюцыйнай адозвай «2 тысячы слоў» стаіць мой подпіс, які цяпер уяўляецца мне як удзел у нечым такім, з чым я ніколі не быў згодны — ні да 1968 года, ні на працягу яго, ні пасля. У мяне стварылася ўражанне, працягвае ён, што многія з тых, чые подпісы стаяць пад гэтым тэкстам, не мелі ўяўлення аб крызісе,

які гэты дакумент выкліка. Я лічу, што задачай сацыялістычнага пісьменніка з'яўляюцца пошукі праўды ў адносінах з большасцю народа і з палітычнай праграмай сацыялістычнага грамадства пры поўным разумеванні і актыўным увасабленні класавых поглядаў у яго дзейнасці. У гэтым сэнсе я разумею таксама неабходнасць творчага супрацоўніцтва з пісьменнікамі Саветаў Саюза і іншых сацыялістычных краін.

Я адкрыта гавару, падкрэсліваю аўтар пісьма, што мой погляд на канструктыўныя намаганні новага партыйнага і дзяржаўнага кіраўніцтва Чэхаславакіі з'яўляецца адносінамі, прасякнутымі павагай.

У польскім горадзе Колабжэг адбыўся фестываль армейскай песні. Ён быў прысвечаны 30-годдзю Войска Польскага. Прыз «Залатыя пласцінак» сярод аматараў атрымала 16-гадовая Вєслава Вось.
«Польское обозрение».

КУЛЬТУРНЫЯ НАВІНЫ

«Каменнае дрэва». У двары старажытнага замка ў Валбжыху экспануецца велізарны акамянелы ствол дрэва пад назвай «дадаксі-лон» — рэдкі экзэмпляр флары канца каменна-вугальнага перыяду. Ствол даўжынёй 16 метраў налічвае, паводле меркаванняў геалагаў, больш як 250 мільёнаў гадоў і з'яўляецца адзіным у Польшчы экзэмплярам старажытнага расліннага свету, які захаваўся да нашых дзён.

Музычны музей. У свеце працуе ўсяго 25 музеяў музычных інструментаў. Адзін з іх, адзіны ў Польшчы, знаходзіцца ў Познані, у старадаўнім доме на Базарнай плошчы. Музей быў створаны ў 1945 годзе па ініцыятыве знаўцы і калекцыянера інструментаў Здзіслава Шульца, у калекцыі якога сабраны каля 60 інструментаў. З гэтага і пачалося нараджэнне музея. Зараз у музеі захоўваецца тысяча экспанатаў, пачынаючы ад самых маленькіх дудачак да вялікай калекцыі раяліў, на двух з якіх

Фрэдэрык Шапэн іграў у час гастролей у Антоніне.

Упрыгожвае Познанскі музей калекцыя польскіх скрыпак XVI і XVII стагоддзю, створаных у майстэрнях скрыпічных майстроў Гроблічэка і Данквартаў. З некалькіх дзесяціаў рэдкіх інструментаў варта назваць арган, які датуецца 1730 годам. Пры музеі ўжо некалькі год працуе ансамбль, які іграе на старадаўніх інструментах.

Здымкі закончыліся. Рэжысёр Богдан Парэмба закончыў здымкі мастацкага фільма пра выдатнага маёра Губале і яго салдат, якія не склалі зброю пасля паражэння ў верасні 1939 года. Яны першымі пачалі партызанскую вайну супраць гітлераўскіх захопнікаў.

Галоўныя ролі выконваюць Рышард Філіпскі і Малгажата Пацкая.

Ружа... блакітнага колеру. Жыхарка вёскі Залеске Слупскага павета ў выніку шматгадовых вопытаў і скрыжаванняў вырасіла ружу блакітнага колеру.

«Польское обозрение».

ТРИ БАЛЕТЫ

На сцэне Будапешцкага дзяржаўнага опернага тэатра ідуць тры аднаактныя творы венгерскіх кампазітараў — балет Рудольфа Мараша «Струнная сімфонія», балет-опера Эмілія Петравіча «Лісістрата» і балет-араторыя Шандара Сакалаі «Ахвяра».

Рудольф Мараш належыць да ліку кампазітараў-эксперыментаў, якія шукаюць новыя сродкі музычнага выяўлення. Яго творчасць атрымлівае ўсё большае прызнанне і за рубяжом; так, яго «Струнная сімфонія», на музыку якой цяпер створаны балет, мела вялікі поспех у Жэневе.

Перад харэографамі і выканаўцамі класічнай школы балета сучасная музыка ставіць новыя задачы. Тым больш нялёгка перакласці на мову пластыкі такі наватарскі і смелы твор, як «Струнная сімфонія» Мараша. Каб адпавядаць патрабаванням музыкі, харэограф сам павінен стаць эксперыментаграм. Выкананне гэтай задачы і ўзяў на сябе малады харэограф Будапешцкага опернага тэатра Шандар Баркаці.

Гэты таленавіты балетмайстар перш за ўсё імкнецца да максімальнай адэкватнасці музыкі і рухаў выканаўцаў, беражліва захоўваючы атмас-

феру і характар твора кампазітара. Яго галоўна мэта — ажывіць музыку ў танцы, а ад фобулы балета ён можа адмовіцца. Што ж датычыць выканаўцаў, то, нягледзячы на «класічнае» выхаванне, яны паспяхова даказалі, што ім пад сілу і сучасная музыка.

Камічная опера-балет Эмілія Петравіча «Лісістрата», створаная па матывах камедыі Арыстафана, была пастаўлена на сцэне аднаго з буйнейшых правінцыяльных тэатраў яшчэ дзесяць гадоў назад. Пазней яна трансліравалася па радыё і затым прагучала ў канцэртным выкананні на сцэне філармоніі.

Пастаўленая цяпер у Будапешцкім оперным тэатры, «Лісістрата» з'яўляецца новым варыянтам арыстафанаўскай тэмы. Гэты твор у роўнай ступені можна назваць операй-балетам і балетам-операй. Сольныя партыі выконваюць толькі галоўная дзеючая асоба і два спевакі, якія стаяць адзін на чале мужчынскага, другі — на чале жаночага хору. Прычым, аўтар харэаграфіі Імрэ Эк (кіраўнік вядомага Печскага балета) выводзіць са звычайна пасіўнага, сузіральнага стану ўдзельнікаў абодвух хораў, актыўна ўцягваючы іх у агульны рытм

танчующых выканаўцаў. У выніку атрымаўся выдатны спектакль, насычаны гумарам і вясёласцю антычных камедый.

Кампазітар Шандар Сакалаі па просьбе Будапешцкага опернага тэатра перарваў на некаторы час сваю работу над вялікай операй з тым, каб напісаць для сённяшняй сцэны аднаактны твор. Аўтар опер «Крывае вяселле» і «Гамлет», які атрымалі шырокую вядомасць, любіць атмасферу старажытных балад і, пераймаючы прыклады Белы Бартака і Ігара Стравінскага, стараецца паноўваму пераліць баладную форму ў музычную.

У сваім балете-араторыі «Ахвяра» Сакалаі развіў у сюжэце старадаўнюю прытчу венгерскай народнай балады пра муляра Келемене, згодна якой вялікі каштоўнасці ствараюцца толькі цаною вялікіх ахвяр.

Незвычайны для опернай сцэны склад аркестра мае камерны характар — сольная скрыпка, дзве трубы і басавыя струнныя інструменты. Вялікі хор за сцэнай выступае ў ролі расказчыка і камэнтатара падзей, што адбываюцца. Харэаграфія, створаная выхаванцам Печскага балета Анталом Фодарам, вытрымана на высокім узроўні.

«Венгерские новости».

НОВЫЯ ПЕРАКЛАДЫ ПОЛЬСКІХ КНІГ

Шмат новых пагадненняў на пераклады і новыя выданні твораў польскіх пісьменнікаў падпісала ў апошні час Аўтарскае агенцтва ў Варшаве. Больш за ўсё такіх пагадненняў заключана з выдавецтвамі Чэхаславакіі і ГДР.

Чэшскія і славацкія чытачы атрымаюць новую кнігу Аркадзя

Фідлера і новае выданне «Стаўкі, большай за жыццё» Збігнева Саф'яна: у ГДР выйдучь выбраныя вершы Віславы Шымборскай, роман Богдана Вайдоўскага, рэпартажы Мошкі Варненскай; роман Ежы Анджыёўскага «Попел і алмаз» выйдзе ў Румыніі. У Балгарыі выдаюцца выбраныя вершы Ганны Каменскай і анталогія сучаснага польскага апавядання, у якую будучь уключаны творы Ежы Путramenta, Станіслава Граховяка, Тадэвуша Новака, Тадэвуша Ружэвіча і Войцеха Жукроўскага.

«Польское обозрение».

ЧЫТАЙЦЕ, ВЫПІСВАЙЦЕ ШТОТЫДНЁВІК

«Літаратура і мастацтва»

Падпіска прымаецца ва ўсіх паштовых аддзяленнях і канторах «Саюздруку», ва ўпаўнаважаных на падпіскі ў арганізацыях, калгасах і навучальных установах.

Кінастудыя «Беларусьфільм» і Саюз кінематаграфістаў БССР праводзяць адбор слухачоў, якія маюць вышэйшую адукацыю (па любой спецыяльнасці) для накіравання на вучобу на Вышэйшыя двухгадовыя сцэнарныя курсы ў г. Маскву.

Жадаючыя паступіць на вучобу павінны прадставіць на кінастудыю па адрасу: Ленінскі праспект, 98 (сцэнарна-рэдакцыйная калегія) у двухтыднёвы тэрмін заяву і свае літаратурныя творы (апублікаваныя або ў рукапісу).

Залічаныя на курсы забяспечваюцца інтэрнатам і стыпендыяй.

Міністэрства культуры БССР з глыбокім жалем паведамляе аб смерці былога супрацоўніка Беларускай дзяржаўнай філармоніі ТРАШКО Васіля Георгіевіча і выказвае спачуванне яго родным і блізкім.

Мініяцюры

ЗАПРАЦАВАЎСЯ

— Ой, галованька мая,
Забалела моцна як!
— На рабоце, Гнат, няйначай,
Сёння быў дзянэк гарачы?
— Так, Віншуй свайго Ігната —
Даў у шахматы пяць матаў!

ВЯСЁЛАЯ КАМΠΑНИЯ

— Хто там крочыць з гікам, свістам?
Ды хлалчына і... транзістар.

ДАМОВІЛІСЯ

— Ці назбіраў жа ты грыбоў?
— Ага, адных баравікоў.
— А я, ты верыш, як і перш,
Нашкрабаў, глянь, вялізны верш...
— Тады хадзем на час які,
Твой верш — мае баравікі!

Сяджу. Пішу даведку аб праверцы лесасплаўнай канторы Фядзюнькіна. У небе ярка свеціць сонейка, пад вакном чырыкаюць яршыстыя вераб'і. На душы, як кажуць, вясенняя ўверцюра.

Думкі кладуцца на паперу роўнымі радкамі аргументаваных вывадаў і абагульненняў.

Адным словам, як той казка, творчы экстаз...

Тэлефонны званок. Падумаю трубку — намеснік загадчыка аддзела.

— Што робіш? — пытае.

— Даведку пішу, — адказваю.

— Гэта якую ж даведку? — пытае.

— Аб праверцы канторы Фядзюнькіна, — адказваю.

— Якога там яшчэ Фядзюнькіна?! — крычыць.

— Кідай Фядзюнькіна, пішы аб умацаванні кадраў.

Кідаю Фядзюнькіна, бяруся за «умацаванне кадраў».

Сяджу. Пішу. Сонейка перахінула праз зеніт, вераб'і крыху прыціхлі. Для вывадаў не знаходжу

патрэбных аргументаў, абагульненні чамусьці не атрымліваюцца.

Пяць старонак адмахаў, узяўся за постую.

Заверанчаў званок — загадчык.

— Чым займаеся? — пытае.

— Даведку пішу, — адказваю.

— Якую там яшчэ даведку? — пытае.

— Аб умацаванні кадраў, — адказваю.

— Кідай кадры! — крычыць. — Тэрмінова бярыся за культуру вытворчасці...

Кідаю ўмацоўваць кадры, бяруся «за культуру вытворчасці».

Сяджу. Пішу. Сонейка — на гарызонце. Вераб'і перасталі чырыкаць. Думак многа, а толку няма — у галаве шурум-бурум...

Дзве старонкі накрэмзаў — звоніць намеснік дырэктара лесспрамгаса.

— Калі будзе даведка аб рабоце канторы Фядзюнькіна? — пытае.

— Не ведаю, — адказваю. — Я пішу даведку аб культуры вытворчасці...

— Якая там яшчэ культура вытворчасці?! Хай займаецца ёй загадчык...

— Такое заданне, — адказваю.

— Кідай культуру, тэрмінова бярыся за Фядзюнькіна.

Толькі ўзяўся за Фядзюнькіна, звоніць сам дырэктар.

— Даведку аб умацаванні кадраў ты пішаеш? — пытае.

— Не, — адказваю.

— А аб культуры вытворчасці? — пытае.

— Не, — адказваю.

— А якую ж даведку ты пішаеш? — пытае.

— Аб рабоце канторы Фядзюнькіна, — адказваю.

— І калі напішаеш? — пытае.

— Хутка, — адказваю. — Дні праз два...

— Што за чартаўшчына! — крычыць гаспадар дырэктар. — Тры тыдні ўся кантора сядзіць над трыма даведкамі. Як жа я заўтра справядзачу рабіць будуць?

Трубка грывае, чуюцца кароткія гудкі: пі-пі, пі-пі...
...Сяджу... Пішу... Сонейка даўно схавалася.

Акім ЧЫЖ

ЛІТАРАТУРНЫЯ КАЛАМБУРЫ

Ты у верш напхаў шмат руты, —
Стаў твой верш гарчэй атруты.

Рэшта тэм —
Мой татэм.

Падганяй партрэт пад раму
І пускай героя ў драму.

З недапісаным раманам
Лез у класікі Раман.
Кажуць, і сыны Рамана
Пішуць той жа ўсё раман.

Прачытаў тваю баладу,
Сапраўды, яна — без ладу.

Ул. ПРАВАСУД

МУХА І МЁД

(БАЙКА)

Кружыла над сталом аднойчы Не думаючы, смела
Муха. На мёд з разгону села.
(На ім у сподку мёд ляжаў Ды так і прыкіпела.
у сотах. Так у салодкім Муха
А мёду паспытаць была і пранала.
ахвота). ...Такі вась лёс любога прыліпала.
І наша Цакатуха,

Д. НАХАМКЕС

ФРАЗЫ

- На пытанне: «Якога вы года нараджэння?» ён адказаў: «Дакладна не памятаю, але ведаю, што я чалавек будучыні».
- Аскаліўшыся, можна паказаць зубы мудрасці. Але не мудрасці-
- Усё было ў яго руках. Выявілася, што гэтага мала, трэба было мець нешта і ў галаве.
- Хаця ён і галава, а твару няма.
- Мы падвялі вынікі. І што ж? Вынікі падвялі нас.
- Што спрачацца з невукам? Трэба спрачацца з розумам!

ВЯСЕЛЫМ ШТРЫХОМ

Сяброўскія шаржы
К. КУКСО.

Рыгор БАРАДУЛІН.

Ніл ГІЛЕВІЧ.

Алег САННІКАЎ.

Эдуард ВАЛАСЕВІЧ

ШПАК І СІВАГРАК

Шпак, што не меў ні званняў,
ні дыпламаў.

Які,
Браткі,
Не ведаў і авацый грому,
На конкурсе вясны так
меладычна праспяваў,
Што ўставіў кнот і Салаію
самому!

Лясное птаства ісьць прыйшло
у захапленне:
— Ну й малайчына! Брва! Біс!
Вось гэта дык сюрпрыз!
Якая сіла даравання,
прыгажосці і натхнення!
— Лухта!.. — Пракаркаў
змрочна Сіваграк, —

Вось Салавей — спявак!
Сталічны!
І голас у яго акадэмічны,
А Шпак? Ну, што такое Шпак?
Ні адукацыі музычнай,

І ні паставы артыстычнай,
Ну, вахлаком вахлак!
Прытым, занадта малады,
залежны...

Пашлі такога, скажам,
за кардоны,

Дык наламае дроў...
Я—супраць! Прынцыпова!
Ну, словам —
Хай пасівее, дажыве ён да маіх
гадкоў,

Тады і я, мажліва,
Свой голас за Шпака падам,
...І дзіва!
Хоць паміж птаства ўзняўся
тарарам,

Журы нярыштва аддало
старому,

Без голасу, амаль нямому
Салаію...

□
Вось да чаго я тут хілю:
Калі ў журы перастрахоўшчык
старшынію,
Там мераюць не талентам,
а сівізнаю.

«Літаратура і мастацтва» — орган Міністэрства культуры і правлення Саюза пісателёў БССР. Мінск.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць па пятніцах на шаснаццаці старонках.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Адрас рэдакцыі: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарова, 19.

Тэлефоны: прыёмнай рэдакцыі—33-24-61, намесніка галоўнага рэдактара—33-25-25, адказнага сакратара—33-44-04, аддзела літаратуры — 33-22-04, аддзела тэатра, кіно і музыкі — 33-24-62, аддзела выяўленчага мастацтва, архітэктуры і вытворчай эстэтыкі — 33-24-62, аддзела публіцыстыкі — 33-21-53, аддзела культуры — 33-24-62, выдавецтва — 32-22-19, бухгалтэрыі — 32-15-87.

Рукапісаў рэдакцыя не вяртае.

Галоўны рэдактар Х. Д. ЖЫЧКА.

Рэдакцыйная калегія: З. І. АЗГУР, А. Ц. БАЖКО, Б. І. БУР'ЯН, А. І. БУТАКОЎ, А. С. ГРАЧАНИКАЎ, Ю. П. ГРЫГОР'ЕЎ, К. Л. ГУБАРЭВІЧ, І. М. ДАБРАЛЮБАЎ, В. У. ІВАШЫН, А. С. КАЗЛОУСКІ, П. М. МАКАЛЬ, У. Л. МЕХАЎ, Л. Я. ПРОКША, Ф. К. САБАЛЕНКА, І. А. САНКОВА, М. Г. ТКАЧОЎ, Ю. М. ЧУРКО, Р. Р. ШЫРМА.